

**Nezavisna kultura i
nove suradničke prakse u Hrvatskoj**

The Force of Example No. 3
Publication Series

Kulturne politike odozdo

studiju pripremila **Emina Višnić**
uz prilog Sanjina **Dragojevića**

policies for culture

The Force of Example Publication Series No. 3

policiesforculture

Urednica: Emina Višnić, uz prilog Sanjina Dragojevića

Izdavač: Policies for Culture

Prijevod: Tatjana Vlašić

Korektura i lektura (engleski): Nicola Krikorian, Štefania Ferchedău

Korektura i lektura (hrvatski): Janja Sesar

Koordinacija: Emina Višnić, Štefania Ferchedău

Dizajn: Ruta

Tisk: Smart Printing, Bukurešt

ECUMEST Association
PO Box 37-219
Bucharest, Romania
www.ecumest.ro

European Cultural Foundation
5 Jan van Goyenkade
1075 HN Amsterdam,
The Netherlands
www.eurocult.org

CLUBTURE Network
Svacicev trg 1
10000 Zagreb
Croatia
www.clubture.org

policies for culture (ECUMEST Association and European Cultural Foundation, www.policiesforculture.org), 2008

This case study is licensed under a Creative Commons Attribution 3.0 Unported License. The case study or elements thereof can be freely copied, distributed and modified provided you attribute authors and publishers.
<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/>

Kultурне politike odozdo

Nezavisna kultura i nove suradničke prakse u Hrvatskoj

studiju pripremila **Emina Višnić**
uz prilog Sanjina **Dragojevića**

policies for culture
AMSTERDAM / BUKUREŠT / ZAGREB
2008

Studija se izvorno temeljni na projektu *CLUBTURE — Policy Forum: Prema novom položaju nezavisnog, neprofitnog i izvaninstitucionalnog kulturnog sektora u procesu donošenja javnih politika*, koji se odvijao u sklopu programa Policies for Culture od srpnja 2002. do siječnja 2004., te na aktivnostima i inicijativama koje su uslijedile do 2007. godine.

Sadržaj

Uvod [6]

1. (Nova) nezavisna kultura u Hrvatskoj – kontekst djelovanja i dinamika razvoja [8]
 2. Novi oblici umrežavanja i zajedničkog djelovanja [**16**]
 - 2.1) Suradničke platforme / Taktičke mreže [**17**]
 - 2.2) Mreža Clubture / Klubtura [**19**]
 - 2.3) POLICY_FORUM [**28**]
 - 2.4) Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000 [**31**]
 - 2.5) Sanjin Dragojević: Ponešto o mrežama, platformama i participativnim kulturnim politikama [**34**]
 3. Zagovaranje promjena: sabrana iskustva zagrebačke inicijative [**40**]
 - 3.1) Kritika sustava i zahtijevanje promjena [**41**]
 - 3.2) Strategije, taktike, metode, forme... – kroz iskustva zagrebačke inicijative [**47**]
 - 3.3) Zagovaračke akcije u Zagrebu – Pregled [**53**]
- Policies for Culture: okvir programa [**58**]

Uvod

Ovo je treća studija edicije "The Force of Example" koja je povezana s aktivnostima programa Policies for Culture, projekti ma i njihovim dalnjim razvojem širom Jugoistočne Europe. Studija je izvorno zasnovana na projektu *CLUBTURE – Policy Forum: Prema novom položaju nezavisnog, neprofitnog i izvaninstitucionalnog kulturnog sektora u procesu donošenja javnih politika*, koji se odvijao od srpnja 2002. do siječnja 2004. Sam je projekt kao i ova publikacija dobio podršku programa Polices for Culture, kojeg su zajednički razvile Europska kulturna fondacija iz Amsterdama i Udruga ECUMEST iz Bukurešta (detalji o programu se mogu pronaći u dijelu "Okvir programa"). Međutim, ovaj tekst pokriva šire razdoblje od samog projekta te donekle detaljno prikazuje različita djelovanja i faze zagovaračkog procesa do 2007. godine, kojeg je vodila široka koalicija organizacija nezavisne kulture i mlađih u Hrvatskoj. Nadamo se da će se ovime dati precizna slika najboljih praksi u polju lokalnog kulturnog razvoja u Jugoistočnoj Europi.

Posljednjih nekoliko godina hrvatska, a posebno zagrebačka, nezavisna kulturna scena neobično se snažno angažirala u polju kulturnih, ali i drugih, za ovo polje važnih, javnih politika. Ona se tako može prepoznati kao ključni (a možda i jedini) akter koji kontinuirano inzistira na participativnim kulturnim politikama – dakle, onima koje u procese donošenja odluka, kao i u praćenje njihove provedbe, uključuju što je više moguće sudionika. Takav angažman zasigurno je i posljedica konteksta u kojem ova scena djeluje. Njega bitno određuje dominacija javnog kulturnog sektora (sustava javnih ustanova), zbog koje kulturna produkcija, kao i nove organizacijske forme koje nastaju i rastu izvan njega, biva potisнутa na njegovu marginu. Stoga se nezavisna kultura prije svega mora izboriti za ravнопravniju poziciju u ukupnom kulturnom sustavu. Pored toga, ključne organizacije te scene usmjerile su svoje zagovaračko djelovanje i prema drugim javnim politikama s kojima su pitanja kulturnih politika u izravnom ili neizravnom dodiru. To se prije svega odnosi na urbane politike, politike upravljanja prostorom te politike za mlade. U temeljima tih zagovaračkih praksi nalaze se barem dva osnovna elementa: zajedničko

umreženo djelovanje i čvrsto inzistiranje na civilnoj participaciji u procesima donošenja odluka.

U prvom dijelu ove publikacije dajemo na uvid kontekst u kojem je nastala i u kojem djeluje nezavisna kulturna scena u Hrvatskoj te pregled dinamike njenog razvoja. Time smo pokušali ukazati na neke bitne čimbenike koji su na generalnoj razini utjecali na usmjerenje ovog kulturnog polja prema umreženom djelovanju i zajedničkom nastupu u borbi za sudjelovanje u kreiranju i provedbi kako kulturnih tako i drugih javnih politika.

Usljed kritičkog razmatranja ne samo vlastitih nego i međunarodnih, primarno europskih, suradničkih praksi, ova je scena radila na iznalaženju novih modela suradnje, odnosno novih načina umrežavanja. Oni su postali temelj velikog dijela njenih programskih i svih zagovaračkih aktivnosti. Stoga je drugi dio publikacije posvećen predstavljanju tog modela, kako na koncepcijskog razini tako i u praksi. U tekstu Suradničke platforme/Taktičke mreže dajemo pregled osnovnih polazišta i odrednica tih novih oblika umrežavanja. Slijede tri uspješna primjera takve suradnje: nacionalna mreža Clubture, zagovaračka platforma POLICY_FORUM te lokalna suradnička platforma Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000. Ovaj dio zaključujemo tekstrom Sanjina Dragojevića, jednog od važnijih europskih stručnjaka za kulturne politike i neprofitni kulturni menadžment, koji nove forme umrežavanja sagledava u europskom kontekstu.

U trećem, posljednjem dijelu predstavljamo zagovaračka iskustva zagrebačke inicijative, koja će zasigurno biti korisna kod svih onih nastojanja za ostvarenje participativnih politika, a osobito će biti korisna onima s kojima dijelimo sličan institucionalni okvir i kulturno naslijede. Tu mislimo na područje Jugoistočne Europe, a prije svega na zemlje regije koje su iz bivše zajedničke države naslijedile isti ili sličan kulturni sustav i probleme koji iz njega proizlaze. Tako u prvom tekstu opisujemo ključna usmjerena i karakteristike zagrebačke zagovaračke inicijative, a zatim dajemo svojevrstan pregled strategija, taktika, metoda i formi djelovanja. Ovaj dio završavamo kratkom kronologijom djelovanja ove inicijative.

1

(Nova) nezavisna
kultura u Hrvatskoj -
kontekst djelovanja i
dinamika razvoja⁰¹

Institucionalno naslijede nedirnuto u tranzicijskim procesima

Kao i u većini postsocijalističkih zemalja Jugoistočne Europe, generalni kulturni krajolik u Hrvatskoj obilježen je dominacijom tzv. oficijelne kulture koju kreiraju i nose institucije vlasti te glomazni sustav kulturnih ustanova u vlasništvu i pod izravnom kontrolom državne (središnje, regionalne ili lokalne) uprave. Taj javni kulturni sektor, unatoč brzim i dubokim promjenama u političkim i ekonomskim sferama, ali i u svakodnevnom životu, nije doživio bitnu strukturnu tranziciju. On manje-više i danas funkcioniра prema naslijedenim i zastarjelim, za nove okolnosti neprimje-renim, principima.

Ne smije se zanemariti da je takva politika prezervacije i konzervacije imala i neke pozitivne aspekte, od kojih je najvažnije očuvanje kulturne infrastrukture. Tako je većina prostora ipak zadржala svoju prvobitnu javnu kulturnu namjenu pa nisu naglo preuređeni u komercijalne objekte. Koli-ko god s pravom bili nezadovoljni načinom rada i programima javnih usta-nova koje upravljaju tim prostorima (kulturni centri, muzeji, kazališta itd.), izuzetno je važno da oni i dalje kao takvi postoje.

Takva je politika, s druge strane, proizvela institucionalni okvir koji unaprijed sprečava svaki pokušaj istupanja prema proaktivnim kulturnim strategijama i politikama koje bi poticale raznolikost, dinamičnost i kul-turni razvoj, a ne prvenstveno reprezentativne forme iskazivanja nacional-noga kulturnog identiteta i učvršćivanja tradicije i tradicionalizma. Kao jedan od rezultata takve politike, a istovremeno i pokazatelja njezine neu-činkovitosti, jest još uvijek gotovo neizmijenjeni sustav javnog financiranja kulture. Najveći dio javnih sredstava ulaze se u puko preživljavanje i temelj-no funkcioniranje toga golemog sustava, odnosno u održavanje infrastruk-ture i redovne plaće velikog broja administrativnog, tehničkog i umjetnič-kog osoblja. Manji je dio sredstava namijenjen kulturnim programima, i to

01 Tekst se jednim dijelom oslanja na priloge Policy_Forum-a, objavljivane u kulturnom magazinu Zarez, te na priloge sudionika Policy_Forum-a unutar javnih tribina, okruglih stolova i sličnoga.

uglavnom za tzv. redovne programe tih istih institucija. Takva politika ne može bitno utjecati na razvoj kulturnog i socijalnog kapitala. Njezina jedina misija može biti održavanje vitalnih funkcija javnog kulturnog sustava i socijalnog mira unutar njega, odnosno, održavanje statusa quo.

Samoodređenje: nezavisna kultura

Paralelno s tim sustavom živi i razvija se nezavisna kulturna scena, koja u ukupnu kulturnu sliku u Hrvatskoj unosi nove kulturne i umjetničke sadržaje i načine djelovanja. Iako bi se pojam "nezavisna kultura" u širem shvaćanju odnosio na sve one aktere koji: (a) nisu osnovani od strane državnih ili nekih drugih vanjskih tijela, tj. koji su samostalno osnovani (b) koji samostalno definiraju svoje organizacijske strukture, tijela i procese odlučivanja i upravljanja i (c) na one koji finansijski i programski ne ovise isključivo o državi ili nekom trećem subjektu, ovdje ipak mislimo na specifičnije polje kulturnoga djelovanja. Ono se može razlikovno odrediti u nekoliko razina, tj. prema tri kriterija: oblik organizacije, način djelovanja/organiziranja te sadržaj i usmjerenost djelovanja. Ovdje nećemo dati jasnu i neupitnu definiciju pojma, već ćemo pokušati opisati kulturno polje na koje se pojam referira.

Tako govorimo o neprofitnim organizacijama civilnoga društva, o civilnim neformalnim inicijativama i umjetničkim organizacijama, i to onima koje djeluju kroz nove forme i načine rada, u horizontalnim organizacijskim strukturama koje su otvorene za participaciju. Pored toga, njih najčešće odlikuje dinamičnost i fleksibilnost, izravno djelovanje u zajednici, spremnost na brzo reagiranje te profesionalnost s jedne strane, ali i entuzijazam i volonterski rad s druge. Karakteristično je djelovanje na najrazličitijim područjima kulture i umjetnosti i njihovo međusobno kreativno povezivanje (svremena umjetnost svih djelatnosti, popularna kultura, svremene teorije, novi mediji i tehnologije, kultura mladih itd.), pri čemu je izrazito prisutna šira društvena osviještenost i orientiranost na aktivizam. Vrlo je često intersektorsko povezivanje i preklapanje (npr. sa sektorom mladih), kao i čvrsta orijentiranost na suradnju (lokalnu, regionalnu, nacionalnu i međunarodnu), prvenstveno s drugim nezavisnim kulturnim organizacijama komplementarnog polja djelovanja, ali i s civilnim organizacijama iz drugih područja djelovanja. No, ne izostaje, iako u znatno manjoj mjeri, ni povezivanje s javnim i poslovnim sektorom.

Iako se radi o slojevitom višežnačnom području kojem je možda i nemoguće naći preciznog označitelja, bez obzira na moguću nespretnost i široko tumačenje pojma "nezavisna kultura", dajemo mu prednost pred mogućim alternativama, kao što su "alternativna kultura", "kultura mladih", "urbana kultura", "podkultura", "kontra-kultura" i sl. Naime, ti i njima slični pojmovi ukazuju samo na jedan dio ili aspekt toga kulturnog polja, odnosno govore o određenoj društvenoj funkciji (npr. kulturna djelatnost mladih ljudi ili ona koja je dio urbanog kulturnog obrasca provođenja

slobodnog vremena); ili se odnose na sociokултурне relacije, relevantne možda za neka prijašnja vremena, kada su bile jasnije granice između onoga što se naziva *mainstream* kulturom i onoga što to nije i što se naspram ovog prvog postavlja kao suprotnost (“alternativna” ili “kontra” kultura); ili kao manjinsko (“podkultura”). Takvim se pojmovima novi i drugačiji oblici kulturnog djelovanja sagledavaju isključivo kao reakcija na ono što se događa u više ili manje zatvorenom polju tzv. dominantne kulture te je tako suštinski za to polje i vezuju. U naklonjenijim interpretacijama ta je kultura videna kao prostor potencijalne inovacije koji će se s vremenom transponirati i adaptirati unutar postojećeg dominantnog sustava, uvjetno utječući na njega. Oni manje skloni vidjet će je kao uglavnom nerelevantno i nepotentno djelovanje na rubu. No, u oba slučaja ona je videna kao marginalna naspram dominante, tako da je se iz dominantne pozicije ili patronizira ili ignorira, ili joj se ne priznaje nikakva vrijednost.

Nezavisna kultura o kojoj govorimo nije nastala kao suprotno djelovanje bilo kojem drugom polju, niti se postavlja kao alternativa neodredivog *mainstreama*, a nije isključivo vezana ni uz tzv. nove, svježe, mlade snage, niti je u svim svojim aspektima nužno obilježena “urbanošću” naspram neke druge “neurbanosti”. Ona se pojavljuje i razvija u stalnoj korelaciji i pregovaranju s vlastitim, ali i drugim formama i praksama, kako kulturno-umjetničkog tako i šireg društvenog djelovanja, stoga je i iz aspekta suvremenih kulturnih politika valja razmatrati kao zasebno polje, a ne kao nešto drugo što postoji i djeluje isključivo naspram onog prvog. I na kraju, što nikako nije nevažno, ovo kulturno polje i pojam koji ga označava koriste upravo njegovi ključni akteri.

Ono što je još do jučer smatrano “alternativom”, sada je pravi *mainstream*, glavna struja kreativne snage i gotovo jedini produktivan kulturni pogon koji na ravnopravan način održava veze sa svijetom, prati suvremene umjetničke tendencije i debate vezane uz nove društvene i medijske teorije. To je onaj kulturni pogon koji se ne svodi samo ne primanje utjecaja i informacija izvana, već te informacije i prerađuje, u stanju je reflektirati globalnu situaciju i inozemnoj publici u različitim medijskim oblicima vratiti rezultate svog kreativnog promišljanja i rada. Na primjer, tijekom zadnjih nekoliko godina nezavisne kulturne inicijative organizirale su u Zagrebu gostovanja nekih od najeminentnijih suvremenih teoretičara, umjetnika i kustosa, tako da se moglo vidjeti vjerojatno više značajnih imena nego tijekom proteklih nekoliko desetljeća. Važnost tih živih veza i utjecaja na nove generacije umjetnika tek će se pokazati u predstojećim godinama.⁰²

02 “Policy-forum” newsletter, Zarez br. 5/101, 27. 03. 2003.

Nezavisna kultura - prvotna akumulacija i razvoj

Današnja nezavisna kulturna scena, koja se polako odmiče od ekstremnih društvenih i političkih polariteta 90-tih godina 20. stoljeća, početke svog razvoja imala je upravo krajem tog razdoblja. Tada se pojavljuju nove organizacije i inicijative koje počinju proizvoditi specifične programe te tako dolazi do diferencijacije unutar polja kulturnog djelovanja. Organizacije su uglavnom usmjerene na sebe, djeluju manje-više samostalno te je čitavo nezavisno kulturno polje atomizirano. Bilo kakve suradničke prakse, programi izgrađeni na partnerstvu ili zajednička javna istupanja (osim oko sindikalno-socijalnih pitanja kulturno-umjetničkih cehova) unutar šireg kulturnog polja ne postoje. Ni nacionalna, niti lokalne kulturne strategije nisu izradene, a kulturna je politika i dalje orijentirana na reprezentativne oblike djelovanja. Aktivnosti nezavisne kulture u potpunosti su joj nepoznate pa se istu gotovo uopće ne financira niti podržava.

U drugoj fazi, čiji se početak vremenski može smjestiti na prijelaz iz 2001. u 2002. godinu, organizacije nezavisne kulture povezuju se i osnažuju, povećava se broj aktera i programa te se izgrađuje scena koju čine različite neformalne inicijative, nevladine organizacije, neprofitni klubovi i umjetničke organizacije koje kreiraju specifično polje međudjelovanja različitih praksi: suvremene kulture i umjetnosti najrazličitijih formi i sadržaja, društvenog aktivizma, teorije, edukacije, novih oblika medijskog i javnog djelovanja i sličnog. Ona proizvodi novi kulturni i socijalni kapital i postaje prepoznatljiva u kulturnom i društvenom kontekstu u kojem djeluje. Za razliku od prve faze, kada su pojedine organizacije bile uglavnom okrenute prema sebi, kroz kreiranje više ili manje specijaliziranih područja djelovanja, sada je dominantna tendencija povezivanje i suradnja u svrhu (ili s posljedicom) proizvodnje okvira, odnosno modela za djelovanje scene kao cjeline. Najistaknutiji primjeri su, na nacionalnoj razini, programska mreža Clubture te, na lokalnoj razini, suradnička platforma Zagreb – Kulturni kapital Europe 3000.

U ovoj fazi, dakle, u posljednjih nekoliko godina, kako nacionalne, tako i pojedine lokalne kulturne vlasti počinju prepoznavati vrijednost ovog kulturnog polja, otvarajući pozicije za financiranje projekata i programa. Tako je pri Ministarstvu kulture osnovano Vijeće za medijsku kulturu (sada Vijeće za nove medijske kulture), a pri, na primjer, Gradskom uredu za kulturu Grada Zagreba Komisija za urbanu kulturu i kulturu mladih (sada Vijeće). Koliko god to bio značajan korak, mali udio tih sredstava u ukupnom budžetu za financiranje kulture jasno ukazuje na još uvijek prisutnu marginalizaciju. Programi nezavisne kulture financiraju se i unutar "starih" djelatnosti, kao što su kazališna i plesna, likovna, filmska kultura i audiovizualni mediji, ali tamo su diskriminirani i dodjeljuju im se programska sredstva višestruko manja od onih koja se za isti tip i forme dodjeljuju etabliranim institucijama ili pojedinim programima drugih aktera, najčešće onih bliskih vlasti.

Nepovoljni okvir ugrožava daljnji razvoj

S obzirom na to da dosad ni na koji način nisu stvorenni preduvjeti za stabilan razvoj nezavisne kulture, kao ni stabilnost osnovnih resursa pojedinih organizacija, uslijed naglog smanjivanja i povlačenja međunarodnih fondova nakon dovršene prve faze tranzicije i demokratizacije (početak 21. stoljeća) nacionalne i lokalne kulturne i druge relevantne javne politike postaju sve važnije za njezin opstanak i daljnji razvoj. Pritom se ne misli samo na financiranje programa (što je gotovo jedini instrument kulturnih politika koji se koristi), već i na šire legislative promjene (npr. porezna politika), kao i na temeljne promjene u sustavu planiranja, selekcije i evaluacije.

Međutim, kao što je već naglašeno, postojeći institucionalni okvir za kulturno djelovanje u Hrvatskoj još uvijek nije postavljen razvojno. Naime, on se ne temelji na programskoj logici, niti je bitno uvjetovan evaluacijom programa, već je servisno orientiran po zatvorenoj logici zbrinjavanja ustanova i kao takav nalazi se u prostoru odvojenom od cijelokupne društvene dinamike. Pored toga, postojeći sustav onemogućeće dugoročno planiranje programa i djelovanja, a od mogućih instrumenata kulturne politike služi se gotovo isključivo onim financijskim (pravni, drugi ekonomski, organizacijski i vrijednosni elementi se zanemaruju). Na taj način ne samo da je nezavisna kulturna scena (koja je i međunarodno prepoznata kao prostor produkcije sadržajno i kvalitativno novog, kao mjesto dinamiziranja čitave kulturne proizvodnje) dovedena u nepravednu poziciju, nego ovaj sustav, koji tako strogo odvaja institucionalno kulturno polje od onog izvaninstitucionalnog, ne potiče konkurentnost i razvoj njednog od ova dva polja.

Unatoč uvođenju instrumenata za financiranje programa, nezavisna kultura se i dalje ignorira na razini prepoznavanja i podupiranja novih modela kulturne producije i suradnje. Ona se još uvijek uglavnom vidi kao alternativna, u opozicijskom odnosu prema institucionalnoj ili tzv. dominantnoj kulturi i ostaje u patronizirajućem položaju, u kojem institucije vlasti "skrbe" za realizaciju pojedinih programa i "pomažu" pojedinim akterima. No, aktualni kulturni sustav, s obzirom na svoje ustrojstvo, niti ne može prepoznati transformacijski potencijal nezavisne kulture. Onako kako je u cjelini postavljen, on prati servisno-sanacijsku logiku i nije mu moguće istovremeno odgovoriti na transformacijske potrebe. Primarno odgovarajući na permanentne i neutražive socijalne i infrastrukturne potrebe kulturnih javnih ustanova, ne potiče se ni njihov programski razvoj.

S druge strane, baveći se nezavisnom scenom samo na razini djelomičnog financiranja programa, taj sustav ne može imati relevantan pozitivni utjecaj na njezinu stabilnost, održivost i dugoročni razvoj. Postojeći sustav ne omogućeće institucionalno praćenje i osiguravanje održivosti. Nezavisni se sektor često doživljava kao amaterski, volonterski i hobistički, a ne kao profesionalan, što se također reflektira u sustavu isključivo programskog financiranja. Nemogućnost višegodišnjeg financiranja projekata i progra-

ma, osobito u ovom sektoru, zatvara mogućnost strateškog programskog planiranja i razvoja. Gotovo u svim gradovima nailazi se na lošu situaciju s prostornim resursima. Česti su neriješeni problemi postojećih (ili done-davno postojećih) prostora nezavisne kulture te nepostojanje adekvatnog prostora za djelovanje čitavog niza drugih organizacija, koje su prisiljene na rad u vlastitim stanovima, u prostorima koje plačaju po komercijalnoj cijeni (koristeći za to dobar dio programskih sredstava) ili pak povremeno koriste zbog neusklađenih termina često nedostupne prostore drugih institucija. U konačnici dolazi do narušavanja stabilnosti, pa čak i do propadanja pojedinih organizacija. Takva situacija ne samo da onemogućuje dugoročnu stabilnost organizacija nego im ugrožava i izgradnju pozicije za razvijenije programiranje.

Nove mreže i policy inicijative kao odgovor odozdo

Sredinom 2004. godine počinje se prepoznavati početak nove, treće faze razvoja nezavisne scene. Nakon što je nezavisna kultura, najprije kroz pojedinačne projekte i djelovanja pojedinih organizacija, a zatim zajedničkim radom kroz programske platforme i pojedine partnerske projekte, "opravdala" svoje postojanje i stvorila vlastiti kredibilitet, te nakon što je jasno detektirala stanje i uložila napor kako bi osigurala prepoznatljivost u široj javnosti ali i unutar sustava, ona se mora usmjeriti prema sustavu, prema njegovoj promjeni koja će omogućiti prihvatanje njezinih transformativnih potencijala. Nezavisna kultura je na njoj svojstven, brz i dinamičan način ušla u fazu zagovaranja drugačijeg principa djelovanja u kulturi. Budući da sustav ne može prepoznati dinamične modele programiranja, suradnje i sličnog, akteri nezavisne kulture u Hrvatskoj su shvatili da moraju početi govoriti u kategorijama koje taj sustav "razumije". Baveći se infrastrukturnim i institucionalnim okvirom za djelovanje, predlažući moguća dugoročna rješenja, provodeći javne rasprave i medejske kampanje, nezavisna scena ne samo da želi osigurati vlastiti razvoj nego nastoji djelovati i kao akter transformacije cjeline kulturnog sustava. Ključno je pritom da ona ostaje i dalje povezana u već stvorenim i uspješnim mrežama i platformama (npr. Clubture, Zagreb – Kulturni Kapital Evrope 3000) te da istovremeno stvara nove (npr. inicijativa Pravo na grad), sve vrijeme razvijajući i testirajući temeljni model svojeg djelovanja: taktičko umrežavanje.

2

Novi oblici umrežavanja
i zajedničkog djelovanja

2.1. Suradničke platforme / taktičke mreže⁰³

Intenzivne suradničke platforme, odnosno taktičke mreže, novi su oblik sociokulturnih praksi u nastajanju, čije su glavne karakteristike: širenje definicije kulturnog djelovanja i razvoj novih suradničkih praksi i modela.

S obzirom na pitanja kojima se bave (pitanja javne domene, društvene tranzicije, hibridnih modela javno-privatnog partnerstva, intelektualnog vlasništva itd.), kao i na metode koje koriste (aktivizam, udruživanje grada-na, zagovaranje, prijenos tehnoloških i drugih praksi u područje kulture, društveno-teorijske aktivnosti), suradničke platforme uvelike proširuju područje kulture, definirajući ga ne kao umjetnost i baštinu, što je tradicionalan pristup koji je desetljećima dominirao europskom kulturom, nego kao područje intenzivne interakcije između društvenog, tehnološkog i umjetničkog. Time kreiraju polje mogućnosti prema kojem bi kultura ponovno prihvatiла svoju proaktivnu, dinamičnu i kritičku funkciju u društvenoj proizvodnji.

S obzirom na druge modele umrežavanja i suradnje, taktičke mreže nadilaze razinu, modele, kompleksnost i intenzitet aktivnosti koje su razvile članske mreže. Bilo bi primjereno ne nazivati ih mrežama, nego prije kolektivnim mrežama ili intenzivnim suradničkim platformama. One imaju nekoliko razina aktivnosti, strukturu i procedure čija je svrha postizanje zajedničkih ciljeva različitim sredstvima. U tome se razlikuju od jednostavnih tipova suradničkih projekata gdje dva ili više entiteta pokušavaju, surađujući na produkciji ili na nekoj drugoj razni, ostvariti određene umjetničke ili kulturne artefakte. One su kompleksna društveno-kulturna nastojanja.

Iz ovih glavnih karakteristika intenzivne suradničke platforme izvode četiri osnovna preduvjeta učinkovitog suočavanja s kompleksnim problemima:

⁰³ Tekst koji opisuje koncept kolaborativnih platformi preuzet je iz dokumenata suradničke platforme Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000

1. Za aktivnosti projektnog tipa postavljaju se svrhe i ciljevi koji nužno uključuju društveno relevantnu agendu i jaku *policy* intenciju;
2. Tematski i sadržajni fokus smješten je u stvarnu suradnju;
3. Transdisciplinarnost i hibridizacija aktivnosti okuplja protagoniste iz različitih umjetničkih, kulturnih i drugih društvenih polja koji surađuju i zajedno rade;
4. Višeslojne, modularne, kompleksne strukture s definiranim protokolima i procedurama služe: (a) kao metode za izgradnju informacijskih, komunikacijskih i upravljačkih formata i (b) kao promjenjivi pristupi za postizanje svrha i ciljeva.

Format intenzivnih suradničkih platformi mora se razlikovati od član-skih mreža, agencija koje osiguravaju sadržaj, operativnih zaklada ili onih koje dodjeljuju potpore, jednostavnih suradničkih projekata, projekata koji osiguravaju pakete *touring* sadržaja, širokih platformi bez jasne agende koje samo sugeriraju postojanje nekog zajedničkog temelja iza sličnog tipa aktivnosti, itd. No, između intenzivnih suradničkih platformi i mreža zasnovanih na članstvu potrebno je povući temeljnju distinkciju. Mreže su utemeljene na reprezentativnoj logici identiteta, proizvode demagogiju decentralizacije dok vrše novu razinu centralizirane, neučinkovite birokracije, ne uspijevajući proizvesti učinkovit programski ili projektni sadržaj.

Kao primjeri taktičkog umrežavanja u sljedećim poglavljima predstavljene su suradničke programske platforme Clubture i Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000. Pored toga, posebno su istaknuti i primjeri suradničkog policy i zagovaračkog djelovanja: POLICY_FORUM i zagrebačka inicijativa nezavisne kulture i mladih.

2.2. Mreža Clubture⁰⁴ / Klubtura⁰⁵

Kultura kao proces razmjene

Clubture je neprofitna, inkluzivna, participativna mreža organizacija, koja radi na osnaživanju nezavisnog kulturnog sektora kroz programsko povezivanje, podizanje javne vidljivosti, poticanje organizacijskog razvoja sektora te jačanje njegova utjecaja na promjenu institucionalnog okvira u kojem djeluje.

Kultura kao proces razmjene temeljna je ideja oko koje se oblikovao Clubture.

Clubture je osmišljen kao katalizator intenzivnijeg i dugoročnijeg jačanja i povezivanja nezavisne kulturne scene u suradničku mrežu koju tvori niz neprofitnih, izvaninstitucionalnih, nezavisnih organizacija civilnog društva, njihovih klubova te neformalnih inicijativa koje im gravitiraju, na temelju permanentne i izravne suradnje koja se ostvaruje kroz razmjenu programa, izgradnju partnerstva i zajednički rad na projektima.

Osnovu mreže čini programska i suradnička razina koja se ostvaruje realizacijom kolaborativno osmišljenih programa i projekata. To zapravo znači da mreža ne postoji ukoliko ne postoje zajednički realizirani programi, koji se ostvaruju u direktnoj (*pear-to-peer*) suradnji pojedinih organizacija prema unaprijed postavljenom inovativnom strukturnom modelu. Taj model istovremeno omogućuje stabilizaciju i daljnji razvoj postojećih suradnji, ali i širenje i izgradnju novih, uključujući sve veći broj aktera koji djeluju na raznolikim poljima u različitim formama. Budući da je model zasnovan na visoko participativnom procesu zajedničkog donošenja strateških, programskih i finansijskih odluka, izbjegnut je tradicionalni i neadekvatan princip evaluacije po zatvorenim i zastarjelim estetskim i poetičkim kriterijima. Naprotiv, ključni evaluacijski kriterij postaje set sociokulturalnih vrijednosti koje određeni program donosi, tj. njegov potencijal pozitivnog utjecaja na razvoj sociokulturnog kapitala.

04 www.clubture.org

05 Dio teksta preuzet je iz publikacije "Clubture:Podaci"

Uz afirmaciju malih, mobilnih, fleksibilnih organizacija koje brzo usvajaju nove komunikacijske prakse koje se tehnološki i medijski hibridiziraju i mijesaju, jedan od temeljnih ciljeva Clubturea jest afirmacija inovativnih modela postupne decentralizacije kulturne produkcije. Kreirajući jeftiniji, raznovrsniji i učestaliji program, Clubture potiče slobodno povezivanje na temelju programske potrebe, intenzivirajući tako prijenos znanja i iskustva između organizacija različitih usmjerena i sredina djelovanja.

Upravljanje mrežom kroz participativno odlučivanje

Mreža Clubture razvila je specifičan participativni model odlučivanja. Naime, sve organizacije i inicijative koje predlažu programe istovremeno ih i vrednuju kroz poseban transparentni i precizni sustav bodovanja i glasovanja. Nadalje, Skupština, koju čine predstavnici svih aktivnih članica mreže, predstavlja tijelo odlučivanja organizacije. Vezano uz programske aktivnosti, svaka organizacija gradi svoju malu mrežu unutar koje dijeli programe. Sve druge aktivnosti uvijek definira Skupština te su oblikovane na dva načina: (1) određena organizacija razvija svoj skup aktivnosti u određenom kontekstu i preuzima odgovornost za njihovu provedbu (na primjer, u lokalnom zagovaranju); (2) s druge strane, postoje aktivnosti koje su oblikovane tako da služe mreži u cjelini (ili nezavisnoj kulturi općenito), te ih provode zaposlenici u suradnji s članicama mreže (kao što su portal ili magazin).

Mreža je utemeljena na participativnom i dinamičnom modelu, što je ključna odlika koja razlikuje Clubture od bilo kojeg oblika članske mreže ili distribucijske agencije, ili pak fondacije koja daje i distribuira potpore. Naime, članstvo je izgrađeno na otvorenom modelu uključivanja, koji je utemeljen na programskom sudjelovanju. Svaka organizacija koja inicira i provodi program postaje punopravni član mreže, dok svaka organizacija koja ugošćuje program postaje pridruženi član mreže. Pored toga, ne postoji središnja koordinacija koja bi organizirala distribuciju kulturnog sadržaja. Mreža funkcioniра na temelju *pear-to-peer* principa, što znači da organizacije planiraju i provode programske aktivnosti u izravnoj suradnji s drugim organizacijama, bez obzira jesu li one ili nisu članice mreže, dok Clubture funkcioniра kao platforma koja potiče programsku razmjenu i projektno partnerstvo. Nadalje, svi akteri koji predlažu programe istovremeno ih sve i vrednuju. Na taj se način rješava selekcija programa i donosi se odluka o financiranju pojedinih programa iz zajedničkog budžeta.

Reakcija na skučeni kulturni kontekst – povezivanje izoliranih nezavisnih inicijativa

Kao odgovor na tadašnju generalnu situaciju na hrvatskoj kulturnoj sceni, koja je prvenstveno obilježena uglavnom tromom i tradicionalnom produkcijom unutar kulturnih institucija, neprepoznavanjem novih, inovativnih, neovisnih kulturnih i umjetničkih praksi, bilo od strane tzv.

oficijelne kulture, bilo od strane medija i šire javnosti, ali i nepostojanjem bilo kakvih stabilnih i održivih praksi povezivanja, suradnje i umrežavanja, Multimedijalni institut [mi2] (Zagreb) je 2001. godine inicirao proces izgradnje programske platforme nezavisnih kulturnih organizacija, inicijativa i neprofitnih klubova koji je rezultirao kasnjim osnivanjem mreže Clubture. Proces je u cjelini voden "odozdo", na način da je okupljen prvi krug stabilnijih organizacija (njih 15 iz cijele Hrvatske) koje su na temelju postojećih potreba i problema zajednički definirale ključne ciljeve, aktivnosti te model suradnje i zajedničkog odlučivanja. Na temelju predloženog akcijskog plana uspostavljeno je trogodišnje partnerstvo s Institutom Otvorenog društva – Hrvatska, te su prve aktivnosti započele u veljači 2002. Tri mjeseca kasnije (svibanj 2002.) održana je i prva formalna sjednica Skupštine mreže.

Tako je u pet godina neprekidnog djelovanja mreža okupila preko 80 organizacija i inicijativa iz cijele Hrvatske te je stvorena stabilna platforma koja omogućuje međusobnu suradnju i povezivanje grupa iz različitih djelatnosti, kao što su urbana kultura, društveni aktivizam, ples, izvedbene umjetnosti, novi mediji i tehnologije, vizualna kultura, glazba, suvremena umjetnost, teorija, strip, kultura mladih itd. Na taj način strukturirana platforma ne predstavlja samo nove oblike kolektivnosti i samoorganiziranja, već generira i specifičan društveni angažman i solidarnost, realizirajući je kroz otvoreni suradnički sustav i potičući kritičko razmišljanje.

Tranzicijsko razdoblje i daljnji razvoj

Mreža Clubture prvobitno je uspostavljena s jednim vrlo specifičnim ciljem. Ključna pokretačka ideja bila je jačanje organizacija (i nezavisnog kulturnog sektora u cjelini) kroz razvoj modela koji će stimulirati intenzivnu programsku i projektnu suradnju između članica mreže, kao i s drugima koji su zainteresirani za razmjenu raznolikih sadržaja. Kroz provedbu tako ambicioznog i zahtjevnog modela umrežavanja, na nekoliko su razina uočeni nedostaci vezani uz osnaživanje organizacija koje sudjeluju u mreži. Dvije su se pretpostavke kroz praksu pokazale pogrešnima. Prva je pretpostavka bila da će veći broj i kvaliteta sadržaja, zajedno s osiguravanjem veće javne vidljivosti i profilacije aktivnosti, voditi do stabilizacije i jačanja kapaciteta. No, ono što se stvarno dogodilo jest to da je samo tamo gdje su te aktivnosti bile praćene nekom vrstom izgradnje kapaciteta programski i projektni sadržaj proizveo sinergijske učinke i doveo do značajnog razvoja pojedinih organizacija. Nadalje, pretpostavljalo se da će organizacije, zahvaljujući samoj činjenici ekspanzije i veće vidljivosti programskih aktivnosti, imati i veći utjecaj na relevantna javna (lokalna i nacionalna) tijela odlučivanja, te da će tako biti lakše utjecati na unapređenje vlastitog okvira djelovanja. No, to se nije dogodilo automatski. Postignuta javna vidljivost (ponajprije u lokalnim zajednicama) pružila je samo više ili manje solidnu

pozadinu koja je organizacijama omogućila tek da pokrenu zagovaračke aktivnosti kako bi unaprijedile svoj (primarni) lokalni institucionalni okvir.

S druge strane, mnoge su okolnosti sprečavale brži razvoj civilnog sektora u kulturi. Golem, stabilan i inertan javni kulturni sektor (javne kulturne ustanove) nije prošao nikakvu transformaciju, rasipajući ogromne javne resurse i ne dopuštajući, zbog svoje inercije, nikakve promjene na općoj razini kulturnih politika koje bi taj socijalni sustav u njegovoj ukupnosti učinile dinamičnjim. Neadekvatan institucionalni okvir (državna i lokalna uprava, kulturna legislativa, finansijska i fiskalna ograničenja) sprečava nezavisne organizacije u kulturi da za svoje aktivnosti osiguraju odgovarajuće institucionalne mehanizme praćenja, finansijske potpore i evaluacije.

Nakon tri godine permanentne programske aktivnosti i određenih nastojanja koja se tiču vidljivosti i javnih politika u kulturi (od kojih su najvažnije aktivnosti vezane uz Policy_Forum), početkom 2005. mreža je započela proces svoje tranzicije i u nekoliko je smjerova proširila opseg djelovanja.

Tako su organizacije iz različitih većih i manjih sredina stekle osnovna znanja o kulturnim politikama, lobiranju, zagovaranju i praćenju javnih politika. No, još je važnije istaknuti kako su one započele aktivnosti zagovaranja i nastavile izravno djelovati u svojim lokalnim sredinama, u kojima su postigle i određene konkretnе rezultate te stekle značajna iskustva, i nastavile ih razmjenjivati kroz mrežu. Pored toga, dobar dio organizacija ospozobljen je za strateško planiranje vlastitog organizacijskog i programskog razvoja, te je stekao i druga važna znanja relevantna za neprofitni kulturni menadžment, što je bitno doprinijelo jačanju njihove stabilnosti i daljinjem razvoju kako pojedinih organizacija, tako i scene u cjelini. S druge strane, kroz pokrenute medijske programe postupno se otvara novi prostor javnosti unutar kojeg ne samo da nezavisna kulturna produkcija zadobiva veću vidljivost, nego se kreira i prostor drugačijeg i kritičkog promišljanja relevantnog sociokulturnog konteksta, te se oblikuje adekvatniji diskurs. Istovremeno, nastavlja se s dalnjim razvojem i širenjem programske razmjene i projektne suradnje između organizacija u Hrvatskoj, ali je pokrenut i proces internacionalizacije programskih aktivnosti. Tako je Clubture inicirao regionalnu programsku platformu unutar koje je dosad ostvareno osam suradničkih projekata koji povezuju organizacije iz Hrvatske s organizacijama iz Srbije, Slovenije, Bosne i Hercegovine i Makedonije. Svi ovi procesi praćeni su i intenzivnim organizacijskim razvojem i jačanjem kapaciteta same mreže.

Pet stupova Clubturea

Budući da je Clubture izgrađen kao programska mreža, temelj njegovog postojanja čine upravo projekti i programi. Tako je kroz svoje petogodišnje postojanje mreža razvila pet glavnih programa, od kojih su neki modificirani, neki u završnoj fazi, dok drugi čine temelje daljinjem strateškom razvoju organizacije:

1. CLUBTURE HR – RAZMJENA PROGRAMA
2. REGIONALNA INICIJATIVA CLUBTUREA
3. MEDIJSKI PROGRAMI
 - a) Kulturpunkt.hr
 - b) 04 megazine
4. KULTURA AKTIVA
5. EDUKACIJA ZA STRATEŠKI KULTURNI MENADŽMENT

1. CLUBTURE HR – RAZMJENA PROGRAMA

Razmjena programa ključna je aktivnost zbog koje i oko koje je i izgrađena mreža Clubture. Ona se temelji na izravnoj suradnji pojedinih aktera (organizacija civilnog društva, neformalnih inicijativa i umjetničkih organizacija) koje međusobno dijele kulturne sadržaje i/ili zajednički kreiraju projekte i programe. Ključ petogodišnje uspješnosti ovog programa jest u njegovom modelu koji osigurava genuinu suradnju većeg broja aktera i raznolikost sadržaja. Modelom se suradnja definira prema dvama kriterijima: vremenskoj učestalosti i nekom od dva moguća oblika suradnje – kroz prostornu disperziju ili suproizvodnju sadržaja. U svrhu ispunjenja tih kriterija kroz određene aktivnosti ustanovljene su četiri kategorije (Programska razmjena, Projektna suradnja, Razmjena dijela festivala i Razmjena dijela projekta). Važno je naglasiti kako temeljni kriteriji ostaju stabilni i nepromjenjivi, dok se njihova manifestacija u mogućim kategorijama mijenja, modifcira, širi ili sužava s obzirom na potrebe i mogućnosti. Tako je stabilnost i učinkovitost ovog programa, ali i mreže u cjelini, zasnovana na dvije naizgled suprotstavljene karakteristike: čvrsti kriteriji i temeljne vrijednosti s jedne strane, te dinamičnost i prilagodljivost s druge.

Pored navedenog to su žanrovske neuvjetovano osmišljavani programi, što znači da omogućavaju i stimuliraju miješanje različitih tipova aktivnosti. Tako se pojedini programi realiziraju u različitim prezentacijskim oblicima (novomedijiški i multimedijiški programi, izložbe, filmski programi, glazbene izvedbe, radionice, plesne i kazališne predstave te drugi izvedbeni oblici, predavanja itd.) te pokrivaju različita polja djelatnosti (ples, izvedbe umjetnosti, novi mediji i tehnologije, vizualna kultura, muzika, suvremenja umjetnost, teorija, strip, urbana kultura, kultura mladih itd.). Pored toga, izuzetno su važni i elementi dugoročnog planiranja i zajedničkog prijavljivanja na dostupne fondove, kao i model zajedničkog odlučivanja.

Kroz ovakvo djelovanje postignuti su i vrlo značajni rezultati koji su lako mjerljivi i vidljivi već i na kvantitativnoj razini. Tako je u prvih pet godina aktivnog djelovanja uključeno više od 80 organizacija i inicijativa iz cijele Hrvatske, od kojih gotovo polovica aktivno kao nositelji programa, dok su ostali sudjelovali kao domaćini ("host-partneri"). Kroz suradnju tih organizacija ostvareno je više od 100 programa, unutar kojih oko 1200 raznolikih javnih događanja koja su se odvijala u više od 50 gradova, pri čemu su ravноправno uključeni kako veći gradovi, tako i manje sredine. Unatoč

općoj tendenciji da se većina kulturnih događanja odvija u glavnom gradu, mreža je kroz ovaj program uspjela ostvariti i cilj decentralizacije, pa je čak preko 80% događanja održano izvan Zagreba.

Pored izravne prisutnosti temeljnih *policy* principa, takvo umreženo programsko funkcioniranje omogućuje ne samo učestalije programe, nego i visoku razinu finansijske učinkovitosti: relativno mali iznos finansijskih sredstava donosi kvalitetu i kvantitetu kulturnih proizvoda koji se distribuiraju na više mjesta i to kroz kontinuirano djelovanje.

2. REGIONALNA INICIJATIVA CLUBTUREA

Mreža Clubture zauzela je ključnu ulogu u procesu kreiranja regionalne mreže razmjene programa i projektne suradnje. Temeljna ideja ovog programa jest uspostavljanje regionalne suradničke programske platforme unutar koje će nezavisne kulturne organizacije surađivati na zajedničkim programima. Iako je ovaj program inicirala mreža Clubture, u definiranju njegovih temeljnih ciljeva i svrha bio je uključen širok krug organizacija, potencijalnih partnera, kako iz Hrvatske tako i iz drugih zemalja. Istovremeno, nije se išlo za tim da se suradnički model koji funkcioniра u Hrvatskoj jednostavno preslikava na regionalnu razinu, već je model kreiran na temelju konkretnih partnerskih projekata koji su realizirani u pilot-fazi programa. Suradnja nije zasnovana na već zastarjelim i neučinkovitim modelima bilateralne suradnje, nego ona uvodi novi, dinamičniji, isplativiji i učinkovitiji model programski utemeljenog umrežavanja. Model definira programsku suradnju i sudjelovanje u donošenju odluka na sličnim principima koji su ugrađeni i u Clubture HR model.

Pilot-faza zajedno s programskim aktivnostima započela je u ožujku 2006. Organizacije iz Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Slovenije i Makedonije realizirale su osam različitih suradničkih projekata koji su uključivali događanja u svim navedenim zemljama.

Uzmememo li u obzir da na ovom području nema drugih oblika organizirane dugoročne kulturne suradnje, nezavisna kulturna scena ima priliku zauzeti pionirsку ulogu u izgradnji čvrstog i održivog modela kulturne razmjene u regiji. Konačni cilj ovog programa predstavlja stoga uspostavljanje nezavisne poličentrične regionalne programske suradničke mreže.

3. MEDIJSKI PROGRAMI

Mreža Clubture ima važnu ulogu u povećavanju šire javne vidljivosti specifičnih kvaliteta nezavisne kulturne scene i njezine intenzivnije prisutnosti u javnosti. Tako su u prvoj razvojnoj fazi organizirana javna događanja, kroz koja su široj javnosti prezentirani programi i postignuća mreže ali i scene u cjelini. Najistaknutiji događaj, koji je i obilježio početak druge razvojne faze, bila je izložba "Clubture: Podaci" (producirana u partnerstvu sa Što, kako i za koga – WHW, Platformom 9.81 i Multimedijalnim institutom kao dio projekta Zagreb – Kulturni Kapital Evrope 3000), u sklopu koje

su prezentirani rezultati dvogodišnjeg djelovanja mreže. Izložba je privukla pažnju javnosti u diskusiji o marginalizaciji nezavisne kulture i promociji njezinih postignuća.

Reagirajući na nepovoljnu medijsku situaciju u Hrvatskoj, Clubture je zatim pokrenuo medijske programe, kako bi se unaprijedila distribucija informacija i vidljivost čitavog sektora na razini opće javnosti, ali i unutar samog sektora (razvoj internet stranica, internet portal, tiskani magazin, komunikacija putem mailing lista i PR aktivnosti).

a) Kulturpunkt.hr

Portal Kulturpunkt.hr pokrenut je 2005. godine s ciljem promocije i prezentacije prije svega kulturne produkcije nezavisne scene, a potom i uz nju vezanih civilnih inicijativa koje vode procese javnog zagovaranja, usmjerenje prema širim društvenim pitanjima. Pored ovog fokusa, portal Kulturpunkt.hr razvija i instrumente za analitički i kritički pristup temama iz područja kulture općenito, a u potpunosti izbjegava naklonjenost kulturi senzacionalizma.

Pored informacijskog servisa, portal Kulturpunkt.hr kroz nekoliko rubrika nudi članke i intervjuje iz široko definiranog područja kulture, uključivši i popularnu kulturu, praćenje rubrika kulture dnevnog tiska u Hrvatskoj te teorijske tekstove o kulturnim politikama Jugoistočne Europe. Osim toga, portal sustavno objavljuje informacije o raznovrsnim natječajima te na taj način postaje važna točka informiranja studenata i profesionalaca iz područja kulture i umjetnosti. Ovako postavljena, sadržajna struktura portala Kulturpunkt.hr stvara medijski prostor koji potiče komunikaciju i slobodu izražavanja. U vremenu kada se rubrike kulture smanjuju ili potpuno nestaju u drugim medijima, Kulturpunkt.hr se izdvaja kao važno mjesto sveobuhvatnog informiranja o kulturi u Hrvatskoj.

Usprkos širokom spektru tema koje portal Kulturpunkt.hr nudi čitateljstvu, on je prepoznat kao mjesto koje promovira i potiče kulturu mladih, urbanu i klupsku kulturu, suvremenu umjetnost i kulturu, društveni aktivizam, nove tehnologije, alternativne ekonomije, slobodni software itd. Na taj način portal postaje važno mjesto vidljivosti ove scene, a tumačeći kontekst i način djelovanja scene, približava je široj javnosti te joj osigurava primjerenu pažnju drugih medija. Istovremeno, portal u fokus pažnje javnosti dovodi aktualne teme koje analitički obrađuje i razjašnjava.

b) 04 megazine

“04, magazine za hakiranje stvarnosti” časopis je koji je pratio suvremenu nezavisnu kulturnu produkciju (primarno onu koja je usmjerena širem društvenom angažmanu) u Hrvatskoj, dovodeći je u kontekst sa srodnim tendencijama u inozemstvu, osobito u regiji. Stoga je “04” istovremeno

meno pratio šira društvena i civilna pitanja, potičući kulturnu raznolikost i pluralizam, aktualizirajući teme vezane uz teorijsku i socijalnu recepciju suvremene domaće i strane kulture, civilnih inicijativa i slično. Namijenjen prvenstveno mladima, on je otvarao prostor intenzivnije komunikacije između proizvođača kulturnih programa i publike te je jedan od rijetkih medija koji je proizvodio protutežu komercijalnim magazinima za mlade. Kreativno spajajući i kritički promišljajući suvremenu kulturu mlađih, popularnu i urbanu kulturu, dovodeći je u kontekst sa širim društvenim kretanjima, "04" je donio novinu i svježinu na postojeću scenu nezavisnih medija. "04" je svojim sadržajem i izgledom popunjavao prazninu u hrvatskom medijskom prostoru kao jedini nezavisi kritički časopis za mlade koji informira, educira te potiče mlade na sudjelovanje i kreativnost.

Magazin je početkom 2006. ušao u novu razvojnu fazu te je redovito kao mjesecačnik izlazio do polovice godine. Međutim, pokazalo se da u trenutnom okružju ne postoje uvjeti koji bi osigurali potporu takvom tipu rasta (neznatni udio javnih sredstava u financiranju, nedostupnost međunarodnih fondova, zbog kritičkog sadržaja i aktivističke orientacije ne postoji prostor većih komercijalnih sponzorstava ili prodaje oglasnog prostora, neprofitabilnost itd.). Budući da je medijsko i izdavačko polje u posljednjih nekoliko godina pod sve jačim i sada već isključivo dominantnim utjecajem tržišta, aktivistički, društveno i ekonomski kritičan časopis nemoguće je u opisanim uvjetima održati. Na to ukazuje i generalna situacija na čitavoj civilnoj sceni, gdje se neprofitno medijsko izdavaštvo uglavnom uspijeva održati samo na internetu. Producija tiskanog medija koji nije isključivo komercijalno i profitno orientiran postala je gotovo nemoguća.

4. KULTURA AKTIVA

Program se sastojao od različitih aktivnosti zagovaranja i praćenja javnih politika, s ciljem unapređenja javnog institucionalnog okvira koji je relevantan za kulturni sektor. Većina aktivnosti bila je usmjerena na formiranje transparentnih modela kulturnih politika u lokalnim (regionalnim i gradskim) upravama. U 9 gradova i 4 županije lokalne koalicije organizacija kontinuirano su provodile raznolike zagovaračke aktivnosti. Obuhvaćena pitanja javnih politika mogu se podijeliti u dva polja. S jedne strane to su pitanja vezana uz lokalne kulturne politike, i to najvećim dijelom one koje se izravno dotiču potreba nezavisne kulturne scene (kao što su pitanje prostora za djelovanje, pitanje načina i stabilnosti financiranja programa, pitanja vrednovanja i vidljivosti postignuća ovog sektora u lokalnoj sredini i tome slično), ali i ona koja se odnose na funkcioniranje lokalnog kulturnog i javnog sektora u cjelini (uvodenje i/ili provođenje procedura, transparentnost i participacija u procesima donošenja odluka, participacija u odlučivanju, transparentnija i učinkovitija provedba odluka, suradnja javnog i civilnog sektora itd.). S druge strane, kao polje koje je po mnogim

pitanjima komplementarno ovome prvoime, tu su pitanja lokalnih politika za mlade, a osobito ona vezana uz područje slobodnog vremena i kulture mlađih, informiranja mlađih i sudjelovanja u odlučivanju itd. Program je također uključivao i edukacijski segment, unutar kojeg su kroz radionice i treninge, te kroz razmjenu iskustava, organizacije stekle relevantna znanja i vještine na području *policy* procesa, a prvenstveno one vezane uz akcije zagovaranja.

5. EDUKACIJA ZA STRATEŠKI KULTURNI MENADŽMENT

Clubture razvija i provodi edukacijske programe, čiji je cilj izgradnja kapaciteta neprofitnih nezavisnih organizacija u kulturi, a koji su primjenjivi ne samo na nacionalnoj, nego i na međunarodnoj, prvenstveno regionalnoj, razini. Tako je u 2005. započet program Edukacija za strateški kulturni menadžment. Ovim programom izravno se odgovara na potrebe cjelokupnog neprofitnog kulturnog sektora, gdje je kao primarna naglašena potreba za stjecanjem znanja i vještina te za njihovom primjenom na području organizacijskog razvoja, strateškog planiranja, kulturnog menadžmenta i kulturnih politika. Ti se programi provode s ciljem poboljšanja kapaciteta u smislu ljudskih, finansijskih, prostornih i tehničkih resursa, stabilizacije djelovanja te ostvarenja povoljnijih pozicija u kulturnom i civilnom sektoru na lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj, osobito europskoj, razini.

2.3. POLICY_FORUM⁰⁶

POLICY_FORUM je platforma koja okuplja istaknute organizacije i pojedince koji djeluju na području nezavisne kulture i/ili su zainteresirani za kreiranje novih razvojnih modela kulturnih politika. POLICY_FORUM je neformalna, dinamična, "plutajuća" platforma. Djeluje kao grupa koja se povremeno okuplja kako bi pratila javne politike koje se odnose na razvoj nezavisne kulture na nacionalnoj i lokalnoj razini, te koja zagovara promjene u relevantnom institucionalnom okviru, kako u praksama provedbe tako i u legislativi. Grupa okupljena oko POLICY_FORUMA promjenjiva je u svojem broju i strukturi, s obzirom na trenutne teme kojima se bavi, te se tako veže i uz različite subjekte (mreža Clubture, suradnička platforma Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000, inicijativa Pravo na Grad, pojedine organizacije itd.), odnosno "pluta" između njih.

POLICY_FORUM pokrenut je na inicijativu Multimedijalnog instituta [mi2] (Zagreb) koji je okupio nekoliko civilnih kulturnih organizacija, a iz potrebe da se u procesu donošenja i provedbu kulturnih politika uključe kako oni na koje se te politike odnose (različiti kulturni akteri), tako i šira stručna javnost. S druge strane, POLICY_FORUM nastao je i iz potrebe da se javno artikuliraju prijedlozi za institucionalne promjene, na način da one potiču i prate daljnji razvoj nezavisnog kulturnog sektora.

POLICY_FORUM je nakon svoje inicijalne faze bio projektno strukturiran te ga je Multimedijalni institut u ime mreže Clubture predložio i provodio i kao dio programa Policies for Culture Europske kulturne fondacije (Amsterdam) i Udruge Ecumest (Bukurešť). Važno je istaknuti kako je POLICY_FORUM oformljen i kako je nastavio s dalnjim radom neovisno o samom projektu.

POLICY_FORUM se kao projekt sastojao od nekoliko različitih aktivnosti koje su se bavile specifičnim problemima vezanima uz pitanja kulturnih politika i strategija kulturne i aktivističke civilne scene. Radi se o

raznolikim događanjima i akcijama, kao što su predavanja, okrugli stolovi, javne diskusije itd., kroz koje se tematiziraju konkretnе *policy* teme.

Projekt je pokrenut početkom 2003. kada su krenuli prvi sastanci tijekom kojih su definirana područja djelovanja, pozvane su druge organizacije i pojedinci (u jednom trenutku bilo je uključeno 25 osoba), te su uspostavljena tri tima: tim za zagovaranje i lobiranje, tim za organizaciju događanja i tim za pisanje dokumenata.

Sastanci POLICY_FORUMA bili su polujavni forumi unutar kojih su raspravljanja različita pitanja i problemi kulturnih politika, koji se odnose na civilni kulturni sektor. Problemi poput marginalizacije nezavisne kulture od strane institucija koje donose odluke i provode politike na nacionalnoj i lokalnim razinama; podkapacitiranost organizacija u pogledu zaposlenika i školovanih menadžera (s obzirom na njihov broj i njihovo obrazovanje) te prostora za javne programe; nedostatak finansijskih resursa, osobito u doba "druge tranzicije" kada je Institut Otvoreno društvo (ključni donator organizacija civilnog društva u Hrvatskoj 90-ih) smanjio i s vremenom zatvorio svoje fondove itd.

Provjedeno je i bazično istraživanje manjih razmjera koje je obuhvatilo nezavisnu scenu: anketirano je više od 20 organizacija te su predstavljene njihove aktivnosti, planovi, strukture i kapaciteti. Uključujući te informacije, u kulturnom magazinu Zarez objavljen je prilog s prvim tekstom čiji je cilj bio definirati ovo kulturno polje. Prilog je dostavljen nezavisnim organizacijama, pojedinim stručnjacima te relevantnim državnim i lokalnim institucijama, a kasnije se koristio u različitim akcijama i zagovaračkim procesima. Osim toga, Ured za kulturu grada Zagreba koristio je ponuđene definicije u nastojanjima da odredi nezavisnu kulturu u svojoj kulturnoj politici.

POLICY_FORUM još uvijek djeluje kao nezavisno neformalno tijelo koje okuplja predstavnike različitih organizacija i pojedince koji zauzimaju proaktivnu ulogu u utjecanju na javne politike, i to one u dvama poljima: kultura i mladi. Organizirani javni događaji okupili su širi krug stručnjaka, kulturnih djelatnika i druge zainteresirane strane, te su neke od problema postavili pred oči javnosti.

Jedna od najvažnijih akcija provedena je u ožujku 2004., nakon što je Ministarstvo kulture započelo proces promjene Zakona o kulturnim vijećima, i to na vrlo neprimjeren i netransparentan način, s namjerom da ukine neka od postojećih vijeća te da umanji njihovu ulogu u odlučivanju o javnom financiranju u kulturi. Namjera je bila donijeti novi zakon bez ikakve javne rasprave, kroz hitnu saborsku proceduru. Mreža Clubture reagirala je izuzetno brzo (u 24 sata), te je oko POLICY_FORUMA formirana civilna inicijativa. U Zagrebu se okupilo više od 50 predstavnika organizacija iz cijele Hrvatske. Inicijativa je započela javnu raspravu i tematiziranje planiranih promjena. Na koncu je uspjela spriječiti ukidanje vijeća koje je bilo odgovorno za nove oblike kulturne produkcije. Time je nezavisna kulturna

scena u Hrvatskoj prvi put pokazala da je dovoljno jaka i dovoljno povezana da bi mogla utjecati na relevantan institucionalni okvir svojeg polja djelovanja, ali i na institucionalni okvir ukupne kulturne produkcije.

Jedan od najvažnijih rezultata i dugoročnih efekata predstavlja dokument koji je POLICY_FORUM predložio Ministarstvu kulture, a koji definira područje djelovanja i glavne kriterije vrednovanja za Vijeće za nove medejske kulture, odgovorno za nove kulturne forme. Dokument je najprije dan na razmatranje Vijeću koje je prihvatio prijedloge i proslijedilo Nacionalnom vijeću za kulturu koje se također složilo. Reperkusije su bile vidljive odmah. Naime, prvi idući poziv za predlaganje programa javnih potreba u kulturi od tada koristi nove prijavne obrasce, a obrazac za projekte koji se prijavljuju Vijeću za nove medejske kulture oblikovan je prema kriterijima izloženima u dokumentu.

Unatoč pojedinim, na početku preambiciozno postavljenim ciljevima, koji se odnose na šire promjene u kulturnim politikama, a koje nisu u planiranom vremenu u potpunosti ostvarene, POLICY_FORUM je kroz svoje djelovanje uspio ostvariti značajan pomak, i to ne samo kroz navedene konkretnе uspjehe. Naime, uveo je i održao praksu da se pitanja vezana uz politike koje utječu na kulturni razvoj – kulturne politike, ali i druge javne politike, kao što su urbane politike, javno tematiziraju i raspravljaju. Tako je, na primjer, javna rasprava, popraćena nizom akcija o statusu i razvoju nezavisnog kulturnog sektora i sektora mlađih u gradu Zagrebu, koja je započela početkom 2005. i koja i dalje permanentno traje, pokrenuta upravo kroz POLICY_FORUM.

2.4. Zagreb - Kulturni kapital Evrope 3000⁰⁷

Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000 (skraćeno Kulturni kapital) platforma je za suradnju nastala kao zajednički projekt Centra za dramsku umjetnost – CDU, Multimedijalnog instituta – mi2, Platforme 9,81 i Udruge za vizualnu kulturu Što, kako i za koga – WHW, kojima se kasnije pridružuju BLOK, Kontejner, Bacači sjenki i Community Art. Projekt je pokrenut zajedno s njemačkim partnerom projekt 'relations', a uz financijsku potporu Njemačke savezne zaklade za kulturu (Kulturstiftung des Bundes) te Programa za umjetnosti i civilno društvo Erste Bank grupe u centralnoj Europi "Kontakt" ("Kontakt" – Arts and Civil Society Program of Erste Bank Group in Central Europe). Kulturni kapital je razvijao suradnje – kako među nositeljima tako i s lokalnim i internacionalnim inicijativama – koje tematiziraju promjene društvenih uvjeta kulturne proizvodnje, unapređuju strukturni položaj nezavisne kulture i preispituju dominantne režime reprezentiranja kulture. Programske aktivnosti Kulturnog kapitala obuhvaćeale su konferencije, umjetničke festival, izložbe, radionice, predavanja, predstavljanja, publikacije, medijske produkcije i drugo. Važan dio projekta su aktivnosti vezane uz kulturne politike usmjerene na reforme institucionalnog okvira nezavisne kulture te uz povećavanje njene vidljivosti i jačanje njenih resursa.

Projekt je usmjeren na repozicioniranje kulturne proizvodnje prema socijalnom kapitalu, a ne na reprezentativnu kulturu i kulturu identiteta. Parafrasirajući reprezentativni model "prijestolnice kulture" ("cultural capital"), projekt je pitanje grada stavio u dinamiku suodnošenja pojmove kulturne prijestolnice, socijalnog i ekonomskog kapitala te tako ponudio model drugačijeg promišljanja kulturnih politika i strategija.

Koncept

Osnovne koncepcijske postavke ove suradničke platforme mogu se iščitati već i iz samog naziva – ironičnog poigravanja idejom europske kulturne prijestolnice. Jednostavno tvrde: "Koncept kulturne prijestolnice je u razdoru. Prožet je dvostrukom ambivalentnošću – on je u razdoru između centralnosti prijestolnica i transverzalnosti kapitala, a taj razdor očituje se u sve većoj hibridnosti kulturne proizvodnje, suprotstavljen pozicijama nacionalno-kulturnog identiteta. Preobrazila se politička ekonomija reprezentacije – uklopljena u globalizirane komunikacijske razmjene, reprezentacija više nije stvar predstavljanja reprezentativne, dominantne i unutar granica nacionalne države (re)producirane kulture apstraktnom kulturnom potrošaču. Naprotiv, ona povezuje konkretne subjekte na specijaliziranim poljima praksi i znanja, koji djeluju unutar zajedničkog konteksta globalne ekomske proizvodnje – proizvodnje (pomoću) samih sredstava društvenosti: komunikacijskih razmjena. A kao što domena kapitala postaje socijalna, socijalna postaje i domena kulture."¹⁰⁸

Ova globalna kretanja svoju specifičnu i posebno zanimljivu pojavnost ostvaruju u tranzicijskim društvima: "U našem tranzicijskom kontekstu kulturni kapital aktualizira pitanje društvenog djelovanja. Kako se tranzicija naposljetku svela na dvije stvari: prepuštanje djelovanju tržišnih sila i napuštanje društvenih projekata (ili prije, društva kao projekta), tako je njen najizaženiji učinak postalo nekontrolirano i netransparentno provođenje privatnih interesa u upravljanju javnom sferom. Osjetno odsustvo društvene legitimacije odražava se u iscrpljivanju javnih resursa. A ponekad, kao što je najbolje vidljivo na primjeru naše okoštale institucionalne kulture i njoj služećeg sustava javnog financiranja, održati status quo značilo je biti na samom čelu tog procesa. I dok i dalje jedina dinamika promjene u odnosu između države i institucija koje uzdržava, unatoč drugaćijim očitovanjima u strategijama kulturnog razvoja, ostaje dinamika partikulariziranih interesa, poseban društveni i razvojni značaj dobivaju oni nezavisni akteri koji su sposobni iznova artikulirati kulturno djelovanje u terminima društvenog djelovanja, a društveno djelovanje u terminima kritičke kulture."

Kao odgovor na opisanu situaciju nude "suradnju – protuprijedlog za kulturnu prijestolnicu. Platforma Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000 ima za cilj poduprijeti suradnju među inicijativama na nezavisnoj kulturnoj sceni koje istražuju, svaka na svom vlastitom i vrlo različitom polju stručnosti, promijenjene uvjete za kulturno i socijalno djelovanje, nastale zbog sve većeg lokalnog upliva translokalnih ekomskih i komunikacijskih razmjena, te koje rade na reformi institucionalnog okruženja, ne bi li pospješile prisutnost i sudjelovanje nezavisne kulture. (...) jer kulturni kapital više nisu infrastrukture, već suradnje. Naime, suradnja jest njegova infrastruktura."

¹⁰⁸ Ovaj, kao i svi ostali citati u ovome dijelu, citirani su iz tekstova knjižica, web-sitea i drugih dokumenata platforme Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000

Suradničke prakse

Od svog početka 2003. godine Kulturni kapital realizirao je niz interdisciplinarnih suradničkih projekata, prezentirajući nove grupne dinamike, nove kolektivne strategije i nove forme rada u kulturnoj proizvodnji; djelujući protiv i hibridizirajući kontrolu produktivnosti kroz intelektualno vlasništvo; zagovarajući zaštitu javnih dobara pred prijetnjom privatizacije, itd. O tim programima, kao i pojedinim organizacijama, više informacija može se pronaći na stranici www.kulturnikapital.org.

Kulturni kapital zauzima ključno mjesto u iniciranju i provođenju raznolikih aktivnosti zagovaranja participativnih kulturnih politika, usmjerenih na razvoj i jačanje nezavisnog kulturnog sektora, ali i onih koje se odnose na politike urbanog razvoja.⁹⁹ Unatoč na prvi pogled čvrstoj orijentiranosti na lokalno djelovanje, ova je platforma svoje postavke nastojala širiti i preko granica vlastitog tranzicijskog konteksta. Osim sudjelovanja u suradničkom projektu "Peripherie 3000, strateške platforme umreženih centara" (Dortmund, 2006., www.peripherie3000.de), Kulturni kapital aktivno se uključio u raspravu o europskim kulturnim politikama. Tako su u listopadu 2004. organizirali predkonferenciju za Berlinsku konferenciju za europsku kulturnu politiku, pod nazivom "Novonastajuće suradničke prakse – oblikovanje europskog kulturnog okvira", a u partnerstvu s mrežom Clubture (Zagreb), Fondacijom Felix Meritis (Amsterdam) i platformom Umjetnost za društvenu promjenu, koju je inicirala Europska kulturna fondacija (Amsterdam). Prezentacije, sastanci i diskusije pružile su priliku za razmišljanje o tome kako inovativne sociokulturne prakse, suradničke platforme i taktičke mreže u istočnoj Europi mogu utjecati na agendu europske kulturne politike i europske političke kulture.

99 Spomenute aktivnosti predstavljamo u sljedećem dijelu.

2.5. Ponešto o mrežama, platformama i participativnim kulturnim politikama

Novi oblici kulturne suradnje u neprofitnom sektoru u Hrvatskoj

Sanjin Dragojević

Opis europskih kulturnih tendencija od 70-ih godina

Druga polovica 70-ih godina, kao i čitavo iduće desetljeće, razdoblje je vrlo često prešućivane, ali u biti vrlo duboke, unutarnje strukturne krize europskih nacionalnih kulturnih politika. Kriza se sastojala u potrebi redefiniranja uloge, prije svega javne i institucionalne kulture, što je usporedno teklo s posve očitim naglascima, ali i zahtjevima za jačanjem podnacionalnog regionalnog razvoja. Spaseno rješenje ovih vrlo snažnih udara na već potvrđene oblike kulturnog organiziranja i uspostavljanja ukupnog kulturnog sustava pokušalo se naći u prijenosu anglosaksonskih znanja i vještina koje se od tog vremena kodificiraju pod nazivom „kulturni menadžment“. Možda se radilo ne samo o prejakom izazovu, nego i o prudnjim mjerama za ukupnu kulturnu dinamiku, kako pojedinih zemalja tako i europske međunarodne kulturne suradnje. Sveeuropski odgovor na ovo problematično stanje pronađen je u mrežnom obliku komuniciranja. Kao posljedicu danas imamo više od 400 mreža u području kulture,¹⁰ a ovaj oblik komuniciranja, mrežni tip, danas se smatra najvažnijim globalnim fenomenom.¹¹

10 Spomenuti broj može varirati s obzirom na pristup, budući da se od tog vremena pojmom mreže definiraju najrazličitiji oblici udruživanja, uključujući npr. strukovna udruženja, nacionalne skupove ustanova, i sl. Odredbe pojma su, kao što se dade zaključiti, nejasne i teško razgraničive, pogotovo ako se radi o međunarodnoj razini. Zbog toga se mreža najčešće kao pojam definira negativno, odnosno: "mreža nije..." (Dragičević-Šesić, Milena; Dragojević, Sanjin. *Interkulturna medijacija na Balkanu*, Sarajevo: Biblioteka Univerzitet-ska knjiga / Oko, 2004.; Graovac, Ksenija *European Cultural Networks*, Beograd: Balkankult, 2005.; Jelinčić, Daniela Angelina. *Guide to the Culturelink Network*, Culturelink Publications 3, Zagreb: Institute for International Relations 2002)

11 Castells, Manuel. *Informacijsko doba I, Uspon umreženog društva*, Zagreb: Goldenmarketing – Tehnička knjiga d.d., 2000.

Nakon više od dva desetljeća europskog umrežavanja, premrežavanja i izmrežavanja, došlo je, dakako, do svojevrsnog zamora i urušavanja mreža. Shvatilo se da one izvanredno zadovoljavaju potrebe upoznavanja, razmjene iskustava, pregleda europskih kulturnih aktivnosti, ali same nemaju većih sposobnosti uspostavljanja i provedbe mrežnih projekata. Zbog toga je sada naglasak na projektno orijentiranim operativnim, a ne komunikacijskim mrežama.¹²

Istodobno s regionalnim razvojem dolazi do snažnog intenziviranja gradskog razvoja. Gradovi svjesno međusobno preuzimaju najbolja europska iskustva. Stoga nije slučajno da najveću međusobnu konkureniju gradovi pokazuju s obzirom na nominiranje za status Europske kulturne prijestolnice.¹³ Tako danas vrhunski kulturni prestiž ni u kojem slučaju nije rezerviran za velike europske metropole. Štoviše, srednji i manji gradovi ne iskazuju samo vlastiti kulturni potencijal i inovativnost, nego postaju središtema u kojima se stvaraju istinski europski suradnički projekti. Oni nesumnjivo postaju središnji generator ukupne europske kulturne dinamike. Ovom urbanom fenomenu punopravno su se priključile pojedine posttranzicijske zemlje, prije svega Poljska, a zatim i Češka te Slovačka.

Neprofitni kulturni sektor u Jugoistočnoj Europi i Hrvatskoj

Ne bi se moglo reći da ove prakse dijele gradovi i zemlje Jugoistočne Europe.¹⁴ Pored objektivnih faktora, kao što su nestanak prijašnjih učestalih i razvijenih kontakata, vizni režim, trajna ekomska kriza ili nedovoljno dinamičan razvoj, najvećim se dijelom ipak radi o nepovjerenju, neprevladanim nesuglasicama i nedovoljnog interesu. Ako ovim faktorima još pridodamo sasvim jasno povlačenje međunarodnih organizacija, fondacija i projektnih shema od 2000. godine, možemo reći da je regionalna kulturna dinamika i razmjena nedovoljna, pa i stagnirajuća. Jedan od najvažnijih rezultata kulturnih napora i ulaganja 90-ih godina jest isticanje važnosti neprofitnog sektora u svim zemljama regije. Bez obzira na ovaj jasno definirani prioritet, prije svega

12 To se posebno očituje u sadašnjoj krizi mreže Circle, koja se razdijelila u dvije grupe: one koji smatraju da mreža nema svrhu te da je treba ukinuti; i one drugi koji njezinu svrhu vide upravo u tome da okuplja istraživače i producira znanje.

13 Sve otkad je tadašnja grčka ministrica kulture Mellina Mercouri 1985. g. ustanovila shemu Europske prijestolnice kulture, jača tendencija isticanja kulturnog razvijnika pojedinih, manjih i većih gradova. Još od Atene (1985. g.), koja je bila prva kulturna prijestolnica, a osobito nakon izuzetno uspješnog primjera Lillea (2004. g.), ta nagrada donosi znatan prestiž. Pored toga, gradovi koji su svoj projekt uspješno proveli, postali su mjesto okupljanja znanja i praksi koje se svakodnevno traže.

14 O podnacionalnim regijama u cijeloj JI Europi vrlo je teško raspravljati, jer one nisu definirane ni teritorijalno ni administrativno ni ekonomski, pa onda niti kulturno. Iako, neke od zemalja imaju tradicijski izražene regionalne identitete i porive i to prije svega Hrvatska, a u njoj Istra.

međunarodnih organizacija,¹⁵ a kasnije i nacionalnih kulturnih politika, dinamika razvoja, komparativno gledajući, nije bila niti jest u cijeloj regiji podjednaka. Unatoč namjerama da upravo ravnomerni razvoj neprofitnog sektora, kako na razini regije, tako i na razini pojedinih zemalja, pridonese, ne samo općoj demokratizaciji tih društava, nego i unutarnjem stabiliziranju kulturnih sustava, ova se dinamika uspjela održati, pa i razviti, uglavnom unutar najvećih gradova, mahom glavnih.¹⁶ S obzirom na relativno povoljnije prilike, u cijeloj se regiji izdvaja primjer Zagreba. Ne samo da je nacionalna kulturna politika postala stabilna i kontinuirana od 1997. godine,¹⁷ nego se od 2000. godine uspostavljaju suradnički odnosi na projektnoj osnovi, s određenim brojem inicijativa neprofitnog sektora. S druge strane, i gradski kulturni autoriteti toga vremena uviđaju aktualnu i potencijalnu važnost najrazličitijih neinstitucionalnih inicijativa. Uvode se nove sheme susfinanciranja za oživljavanje urbane kulture, što povoljno djeluje prije svega na razvoj neprofitnog sektora.

Zbog stalne uključenosti u međunarodnu kulturnu suradnju, zbog svijesti, ne samo o trendovima europskog kulturnog razvoja, nego o već spomenutim kriznim dimenzijama te posve novim iskustvima, pripadnici zagrebačke neprofitne kulturne scene poseban naglasak stavljaju na definiranje participativnih kulturnih politika, prvenstveno na nacionalnoj i na gradskoj razini.¹⁸ Točno uočavajući da je riječ o općim okvirima vlastitog djelovanja, ponajprije se koncentriraju na jasno definiranje ciljeva i prioriteta kulturnih politika te se zalažu za proceduralnu jasnoću. Postajući uočljiv javni faktor djelovanja na ovom području, uočavaju vlastite komunikacijske i organizacijske slabosti i nedostatke. Zbog toga od 2001. godine, najprije u fazama, a zatim sustavno, rade na organizacijskoj izgradnji i stabiliziranju ukupnog neprofitnog sektora u Hrvatskoj.

15 Posebno je indikativan slučaj Instituta Otvoreno društvo, tj. Soroseve fondacije, koja je 90-ih bila izuzetno aktivna u regiji te je kao gotovo jedini donator podupirala i značajno doprinijela utemeljenju i dalnjem razvoju nezavisnih kulturnih organizacija.

16 Vjerojatno je najveća iznimka u ovom pogledu Bugarska, odnosno Sofija, čiji kulturni razvoj teče paralelno s onim u gradovima poput Plovdiva, Varne i Burgasa.

17 Od tog vremena počinju znatno rasti javna državna sredstva za kulturu, napravljena je istraživačka analiza o kulturnom stanju na razini zemlje zahvaljujući studiji "Kulturna politika Republike Hrvatske – Nacionalni izvještaj" koja je napisana za Vijeće Europe (1998. g.), izvršena je djelomična pravna decentralizacija kulturne politike te dolazi do intenziviranja međunarodne kulturne suradnje.

18 Naglasak na ovim dvjema razinama djelovanja nije slučajan. Naime, sposobnost definiranja i provođenja ukupnih ciljeva, instrumenata i mjera kulturne politike unutar Hrvatske uspijeva se realizirati tek na državnoj razini i razini većih gradova. Na tzv. srednjoj razini djelovanja kulturne politike u Hrvatskoj nalaze se županije koje su premale i nedovoljno resursno ospozobljene, poglavitno kad se radi o ekspertizi za definiranje i provođenje samostalne kulturne politike. Razina općina najproblematičnija je u ovom pogledu jer čak 30% njih nema tzv. minimalni fiskalni kapacitet. Dakle, ne samo da nisu sposobne imati programe kulturnog razvoja, nego ne mogu snositi ni osnovne troškove redovnog funkcioniranja javne uprave.

Posebno važno sredstvo vide s jedne strane u medijskom djelovanju i širenju javnog prostora odlučivanja, a s druge strane u metodama strateškog planiranja i organizacijskog razvoja. Kao rezultat uvažavanja, ove ukupne dinamike stvaraju nove suradničke odnose i forme. Za uspostavljanje novih odnosa u kulturnom odlučivanju, odlučuju se za novi oblik mrežnog organiziranja koji možemo nazvati operativnim mrežama. Djelovanje operativne mreže zasniva se prije svega na uspostavljanju intenzivnih suradničkih platformi kao osnovnih formi djelovanja. Oblik platforme ne određuje se unaprijed, nego je prvenstveno ovisan o: (1) stručnoj ekspertizi vezanoj za specijalno područje djelovanja (npr. odvijanje konkretnе akcije lobiranja i zagovaranja za rješenje infrastrukturnih problema sektora), (2) jasno iskazanom interesu uključenih aktera te (3) koordiniranim metodama i aktivnostima (javna i medijska kampanja, umjetnički i aktivistički projekti, uključivanje šire javnosti, definiranje dalnjih operativnih aktivnosti). Ova kombinacija oblika i metoda djelovanja u vrlo velikoj mjeri olakšava definiranje i usustavljanje ključnih znanja i umijeća, te njihovo redefiniranje i obogaćivanje. Taj proces stvara trajno i dubinsko povjerenje članova operativne mreže, kao i spremnost na trajno i produktivno djelovanje. Ova iskustva, javno prepoznata i potvrđena, istovremeno potiču stabiliziranje i izgradnju ukupnog neprofitnog sektora.

Relevantnost i poticajnost ovog procesa više je prepoznata u širokom europskom kontekstu, nego u onom regionalnom. Radi se, naime, o relevantnoj europskoj kulturnoj praksi¹⁹ – ona je transferabilna.

Kojim putem dalje

S obzirom na dosadašnja iskustva, iskazani interes, kao i kulturnu resursnu osnovu, mogu se definirati sljedeći prioriteti djelovanja:

1. Uspostavljanje intenzivnih kolaborativnih platformi na onim područjima na kojima je definiran zajednički interes i kulturni razvojni potencijali, poglavito kad se radi o definiranju umjetničkih i aktivističkih projekata, organizacijskoj izgradnji, izobrazbi kulturnih profesionalaca i djelovanju na lokalne kulturne politike u regiji;
2. Osiguravanje dostaone i dobro opremljene kulturne infrastrukture, posebno u Zagrebu, ali i drugim gradovima u Hrvatskoj, kako bi se omogućio kontinuirani i dinamični razvoj neprofitnog kulturnog sektora;

19 Relevantna europska kulturna praksa sastoji se:

1. u jasnom definiranju osnovnog koncepta i provedbenih metoda vezanih uz njega;
2. u sposobnosti da se tako kodificirana znanja prenesu ne samo užoj stručnoj, već i široj, pa čak i ukupnoj javnosti;
3. u sposobnosti osmišljavanja procesnog i dugotrajnog djelovanja;
4. u spremnosti i otvorenosti za redefiniranje svih osnovnih postavki i metoda djelovanja.

3. Uspostavljanje novih tipova organiziranog djelovanja u kulturi, posebno u vidu fondacija koje bi bile osnova vertikalnog intersektorskog razvoja, odnosno suradnje javnog i neprofitnog sektora;
4. Na osnovi ekspertnih uvida i iskazanih interesa, uspostavljanje horizontalnih intersektorskih veza i suradnji, osobito između područja kulture, turizma, zdravstva, znanosti, politika za mlade te politike razvoja, posebno u urbanom kontekstu;
5. Osiguravanje transfera znanja i relevantnih europskih praksi, kako u Hrvatskoj, tako i u širem europskom kontekstu;
6. Utjecaj na formalne, akademski priznate, i neformalne programe i oblike obrazovanja u kulturi, s posebnim naglaskom na znanja vezana uz izgradnju participativne kulturne politike.

3

Zagovaranje promjena:
sabrana iskustva
zagrebačke inicijative

3.1. Kritika sustava i zahtijevanje promjena

Kulturne ali i druge javne politike

Aktivnosti organizacija civilnog društva nezavisne zagrebačke kulturne scene, usmjerenе prema promjenama institucionalnog okvira u kojem djeluju, izvrstan su primjer jasno utemeljenog, artikuliranog, konzistentnog i upornog javnog djelovanja. Njihovo je polazište inzistiranje na participaciji u procesima donošenja odluka na područjima javnih politika koje se tiču ovog sektora. To se odnosi, očito, na kulturne politike, ali i na druge javne politike koje više ili manje izravno utječu na stabilnost, rast i razvoj nezavisne kulture. Prijе svega, tu valja istaknuti urbane politike, politike upravljanja prostorom te politike za mlade.

Očito je da **kulturne politike** i njihova provedba, podjednako snažno na nacionalnoj i na lokalnoj razini, izravno utječu na položaj i mogućnosti programskeg i drugog razvoja, kako pojedinih organizacija i drugih aktera (neformalnih skupina, pojedinaca), tako i scene u cjelini. Kulturne politike u Hrvatskoj, barem u onom dijelu svoje provedbe koji se odnosi na nezavisnu kulturu, uglavnom koriste samo jedan instrument: financiranje iz sredstava središnjeg državnog, odnosno lokalnog, proračuna. Ti su instrumenti nezavisnoj kulturnoj produkciji u Hrvatskoj, a tako i u Zagrebu, dostupni tek u zadnjih nekoliko godina, te u mnogome ne funkcioniraju na zadovoljavajući način. Pored mnogih drugih kritika, kao ključne zamjerke ovdje možemo istaknuti: isključivo programsko financiranje, nepostojanje mogućnosti višegodišnjeg financiranja projekata i programa, te nepostojanje jasnih kriterija i parametara pri donošenju odluka o financiranju. Sve to, kao i slabo ili nikakvo korištenje drugih instrumenata, još uvijek dovodi nezavisnu kulturnu produkciju u Hrvatskoj u znatno nepovoljniji položaj naspram javnog kulturnog sektora, koji čini veliki skup institucija čiji su osnivači lokalna, regionalna ili nacionalna državna uprava.

Urbane politike još uvijek su samo neizravno vezane uz politike kulturnog razvoja. One tek u posljednje vrijeme dobivaju sve više mjesta u javnom prostoru, s time da i dalje ne postoje cjelovite strategije koje bi jasno odredile dugoročni smjer i način razvoja gradova. Tako se i o razvoju grada

Zagreba odlučuje stihjski, grad se planira punktualno, a pitanje očuvanja postojećih i izgradnje novih genuinih javnih sadržaja često ostaje na margini. Tako se, na primjer, kao sadržaji s javnom funkcijom prezentiraju objekti ugostiteljske i trgovačke djelatnosti, dok se prostori koji bi ispunjavali kulturnu i druge socijalne funkcije gube iz perspektive. Utoliko pitanja razvoja kulture, a osobito pitanje razvoja nezavisne kulture i njezine uloge u razvoju grada, ostaju na samoj margini.

Svi gradovi u Hrvatskoj, a pogotovo Grad Zagreb, raspolažu vrijednim skupom nepokretne imovine, dok istovremeno nemaju jasno zacrtane i transparentne **politike upravljanja prostorom**. Radi se o najrazličitijim prostorima – od velikih građevina u javnim funkcijama, čija je opstojnost više ili manje neupitna (administrativne zgrade, kulturni i sportski objekti itd.), preko manjih poslovnih ili stambenih objekata, pa do velikih napuštenih bivših industrijskih prostora. O načinu upravljanja tom imovinom dovoljno govorи podatak da ne postoji javno dostupan dokument koji bi sadržavaо popis nekretnina kojima je Grad Zagreb vlasnik te iz kojeg bi bilo razvidno tko, na koji način i pod kojim uvjetima koristi određeni prostor u gradskom vlasništvu. Sukladno tome, jasna procedura dodjele na korištenje pojedinih prostora, bilo u komercijalne, bilo u neprofitne svrhe, ne postoji. Upravo stoga Zagreb, među ostalima, na svojoj kulturnoj mapi oskudijeva javnim prostorima u kojima i oko kojih se proizvode nove kulturne i socijalne vrijednosti. Ne otvaraju se novi prostori nezavisne kulture, a postojeći (klub Močvara na primjer) su posljedica "hvatanja povoljnog trenutka" i iskazivanja "dobre volje" pojedinaca koji su u danom trenutku obnašali određenu funkciju u gradskoj vlasti – dakle, nikako nisu posljedica definiranog i transparentnog sustava.

Politike za mlade, definirane nacionalnim i gradskim strateškim dokumentima (Nacionalni, odnosno Gradski program djelovanja za mlade), kao intersektorske politike, jednim se svojim dijelom odnose i na onaj segment djelovanja nezavisne kulture koji se najčešće naziva kulturom mlađih. One (još uvijek samo deklarativno) potiču samoorganizaciju mlađih, njihovu kreativnost i participaciju u kulturnom životu, te su tako jedan od bitnih oslonaca zagovaračkih aktivnosti djelovanja nezavisne kulture. To je osobito došlo do izražaja u djelovanju zagrebačke scene, kroz taktičko partnerstvo sa sektorom mlađih. Iako povezivanje s politikama za mlade ima bitnih prednosti, postoji i jedna opasnost koja još uvijek nije otklonjena. Naime, lokalni obnašatelji vlasti, u svojoj sklonosti pojednostavljivanju i kratkoročnom sagledavanju, često izražavaju tendenciju da se ukupna nezavisna kultura svede pod kulturu mlađih, te da više ne bude tretirana kroz institucije i instrumente kulturnih politika nego politika za mlade. Tako nešto dovelo bi do apsolutnog isključivanja velikog dijela nezavisne kulture koji ni na koji način ne spada u sektor mlađih – niti je ta kulturna produkcija namijenjena isključivo mlađima, niti nju proizvode isključivo mlađi ljudi.

Preko nacionalne do lokalne razine djelovanja

Nezavisna kulturna scena grada Zagreba očekivano je, s obzirom na ekonomsko-socijalne prednosti koje donosi smještenost u glavni grad, u inače prilično centraliziranom sustavu, najrazvijenija – u pogledu broja organizacija i razvijenosti njihovih kapaciteta, kao i s obzirom na dinamiku i kvalitetu programa. Nakon inicijalne faze njezina razvoja, na nacionalnoj (Ministarstvo kulture) i na lokalnoj razini (Gradski ured za kulturu), otvaraju se instrumenti programskog financiranja koji ukazuju na to da je ona prepoznata kao akter u kulturnom polju; doduše (tada i još uvijek), samo na marginama tog sustava. Istovremeno, u tom trenutku (oko prijelaza stoljeća) ključni međunarodni donator, koji je 90-ih pomogao u nastajanju jednog dijela te scene, tek je u početnoj fazi povlačenja. Tu relativno povoljnu situaciju zagrebačke organizacije, predvođene prvenstveno inicijativom Multimedijalnog instituta, ne koriste kako bi same dodatno ojačale, već se usmjeruju povezivanju s drugim akterima, najprije na nacionalnoj (mreža Clubture), a kasnije i na lokalnoj razini (suradnička platforma Zagreb – Kulturni kapital Europe 3000). Takva, za daljnji razvoj temeljna, strateška odluka proizlazi iz jasne spoznaje da je uspjeh i daljnji rast svake pojedine organizacije nužno vezan uz razvoj i rast nezavisne kulturne scene u cjelini. A takvo što moguće je ostvariti (dobro su toga bili svjesni pokretači novih kretanja na nezavisnoj sceni) jedino uz uvođenje određenih promjena u okvirima unutar kojih ta scena djeluje – okvirima koje određuju za nju relevantne javne politike. No, da bi do istih došlo, bilo je potrebno učiniti određene korake koji će tu scenu iznutra ojačati, te uz pomoć kojih će ona biti videna kao više ili manje značajan akter na kulturnoj i ukupnoj društvenoj sceni.

Kao prvi korak u tom smislu, Multimedijalni institut, u suradnji s nekoliko drugih zagrebačkih organizacija, pokreće inicijativu za kreiranje nacionalne suradničke programske mreže **Clubture** (Klubtura), koja od samih početaka (2001. godina) pa do danas radi na jačanju suradnje, distribuciji raznolikih programskih sadržaja diljem Hrvatske, izgradnji kapaciteta organizacija, ali i, što je iz ove perspektive i najvažnije, jačanju vidljivosti i prepoznatljivosti ove specifične nove kulturne scene, kako u stručnim krugovima i široj javnosti, tako i kod donositelja odluka. Kreirajući nove modele suradnje i umreženog djelovanja, kreiraju se i postupno prenose nove kulturne i socijalne vrijednosti. Upravo to izgrađuje temelje za stvaranje pozicije s koje se mogu (a možda i moraju) zahtijevati promjene.

Kao jedan od prvih koraka prema aktivnom bavljenju kulturnim politikama, opet na inicijativu Multimedijalnog instituta, osniva se **Policy_Forum** kao neformalna skupina pojedinaca, stručnjaka i kulturnih djelatnika koji su na ovaj ili onaj način vezani uz nezavisni kulturni sektor. Policy_Forum je prvo vezan uz nacionalnu mrežu organizacija (Clubture) i njegovo je djelovanje na početku usmjereni na nacionalnu razinu. Ključni iskorak i ključno postignuće jest akcija “spašavanja” **Vijeća za nove medij-ske kulture** pri Ministarstvu kulture, nakon koje slijedi i sudjelovanje u for-

miranju polja djelovanja Vijeća te sudjelovanje pojedinih aktera nezavisne kulture u njegovu radu. Time je osigurana oh relativno stabilna pozicija nezavisnih programa na nacionalnoj razini, te je otvoren prostor za djelovanje u dva smjera. S jedne strane, "pripremanje terena" za moguće intervencije u sustavu, na način da se osiguraju alternativni mehanizmi za jačanje kapaciteta nezavisnih organizacija, iz čega nastaje prijedlog za osnivanjem Zaklade za nezavisnu kulturu. S druge strane, orijentacija na lokalne javne politike, i to upravu u glavnom gradu. Naime, osim primarne potrebe za stabilizacijom vlastitog djelovanja, zagrebačke organizacije su u tome našle i drugu motivaciju. Svjesne da se preko potencijalno uspješnih projekata provedenih u Zagrebu iskustva mogu prenositi u manje razvijeniye sredine, rade na način da proizvode transferabilne modele i strukture te da ih prenose organizacijama iz drugih gradova, i to koristeći mrežu Clubture.²⁰ I upravo zbog toga uživaju i podršku organizacija iz drugih gradova te su zato i dvije nacionalne mreže, Clubture i Mreža mladih Hrvatske, izrazito prisutne u svim zagrebačkim akcijama.

Prepoznavanje okruženja i trenutka

Ovdje bismo htjeli istaknuti da vrijeme i način ulaska u polje zagovaranja promjena i javne kritike određenih politika nije bilo ni proizvoljno niti slučajno. Naime, inicijatori tih akcija itekako su bili svjesni okruženja u kojem djeluju. S jedne strane dobro razumiju **vlastiti sektor**, poznaju ga u cjelini, poznaju načine djelovanja ne samo svojih nego i drugih organizacija, i to kroz direktna iskustva suradnje, svjesni su kvaliteta i nedostataka, kako vlastitih, tako i programa scene u cjelini. Jasno im je da je nezavisna kultura, programski i na druge načine, "opravdala" svoje postojanje, ali i da ista još uvijek poigrava na margini ukupnog kulturnog polja. S druge strane, oni redovno i proaktivno prate sve promjene i najsitnije pomake u **kulturnom sustavu**. Jako dobro uviđaju da je i sustav (otvaranjem instrumenata za financiranje programa) prepoznao postojanje te scene. No, jasna im je i tendencija da ona, iz perspektive tog istog sustava, budući da on još dugo neće promijeniti svoj fokus i svoje utemeljenje u javnim kulturnim ustanovama, neće moći samo tako promijeniti status "alternative" i izaći iz marge na koju je tako smještena. Istovremeno, prisutna je svijest o povlačenju međunarodnih fondova i sve manjoj dostupnosti inozemnih sredstava. Pored toga, oni jasno uvidaju tromost i slabu efikasnost rada većine javnih kulturnih institucija te inertnost i zatvorenost ukupnog kulturnog sustava koji nije spremjan na značajnije promjene. U toj se situaciji detektira opasnost, ne samo od kočenja daljnog razvoja, nego i od mogućeg nazadovanja, ako ne i propadanja, dijela ili čitave scene. Koliko god te okolnosti s jedne strane predstavljaju realnu prepreku za razvoj nezavisne scene, s druge strane ostaje otvoren još uvijek nedovoljno ispunjeni prostor za potencijal kojeg donose novi oblici kulturne produkcije. I njezini nositelji dobro uočavaju taj prostor i upravo u tome vide svoju šansu.

Nadalje, oni su itekako svjesni i jednog drugog sustava kojem također pripadaju – kao organizacije civilnog društva (ili u drugoj, u posljednje vrijeme dosta izbjegavanoj terminologiji, kao nevladine organizacije) oni zauzimaju i proaktivnu poziciju u kreiranju i provedbi politika razvoja **civilnog društva**. Dakle, vlastitu poziciju ne ostvaruju tako da je isključivo grade unutar jednog aspekta (onog kulturnog), već je učvršćuju na široj sceni civilnodruštvenih organizacija. Otud, između ostalog, dolazi i orijentacija na suradnju s organizacijama koje dolaze iz drugih sektora. Na taj se način stvara i učvršćuje kredibilitet scene/organizacija/pojedinaca kao aktera na širem društvenom polju.

Također, dobro shvaćaju nove trendove i tendencije u ukupnom **socio-ekonomskom razvoju**, pri čemu prvenstveno kao važan moment uočavaju mogućnosti, kao i opasnosti koje proizlaze iz relativno naglog razvoja glavnog grada. Upravo zato i šire područje vlastitog djelovanja, na način da postaju široko prepoznati akteri u zagovaranju očuvanja postojećih i stvaranja novih javnih prostora te participacije građana u procesima donošenja odluka.

Iako orijentirani na lokalno, iz perspektive ne gube vlastitu poziciju u **međunarodnom kontekstu** te i dalje razvijaju postojeće i stvaraju nove međunarodne veze. Tako je i ključni lokalni projekt (platforma Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000) definiran i kao projekt međunarodne suradnje. Također su uključeni i u kurentne aktivnosti, vezane uz poticanje promjena u evropskim kulturnim politikama kroz sudjelovanje u projektu “Berlinska konferencija za europsku kulturnu politiku”. Tako, istovremeno, kroz međunarodnu suradnju stvaraju i jačaju svoj kredibilitet na lokalnoj razini, ali i kritički sudjeluju u internacionalnim projektima – prihvaćaju i transferiraju dobre europske prakse na način da ih prilagođavaju vlastitoj sredini, ali i prepoznaju pogreške koje otvoreno kritiziraju i koje nastoje ne ponavljati.

Organizirana i povezana zagrebačka kulturna scena, kako na nacionalnoj (Clubture), tako i na lokalnoj razini (Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000), ali i s međunarodnim vezama, jako dobro i točno prepoznaće kontekst u kojem djeluje. Pored toga, u stanju je detektirati i ključni politički trenutak te načine na koje treba djelovati, kako bi temeljna pitanja vlastitog razvoja (i opstanka) donijela i održala na javnoj agendi.

Iz kritike sustava prema konkretnim rješenjima

Zagrebačka zagovaračka koalicija/inicijativa svoje djelovanje nije usmjerila isključivo prema općim pitanjima vezanim uz kulturni sustav i načine donošenja i provedbe odluka u općoj sferi kulturnih politika, niti ga je svela na pokušaj zadovoljenja partikularnih potreba pojedinih organizacija ili grupa. Pored toga, iako prvenstveno orijentirana na lokalna pitanja, ona u svojim zahtjevima i argumentima nikada iz vida ne gubi šиру perspektivu cjeline sustava koji je definiran na nacionalnoj razini. Pitanja kojima se

bave samo su na prvi pogled isključivo lokalnog karaktera. Ona su, naime, uvek postavljana u širem kontekstu te su zahtjevi i prijedlozi uvek davani kao dugoročna, strukturalna i modelska rješenja.

Nakon što je na nacionalnoj razini stvoren relativno siguran okvir za programsko djelovanje u obliku Vijeća za nove medijske kulture, otvorena je mogućnost za aktivnije bavljenje lokalnim pitanjima. Istovremeno, mreža na nacionalnoj razini (Clubture) je izgrađena, funkcionalna i stabilna te se njezini inicijatori mirno mogu okrenuti stvaranju **jake suradničke platforme na lokalnoj razini**, primjenjujući sličan princip taktičkog, operativnog i programskog umrežavanja. Tako nastaje i uspješno funkcionira platforma Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000, uz koju se veže i Policy_Forum.

Postojeća "plutajuća"²¹ policy platforma koristi se kao svojevrsni brand ili barem označitelj za organiziranu skupinu raznolikih nezavisnih aktera koji promišljaju kulturni i širi socijalni sustav u kojem djeluju, koji rade na proizvodnji novog kulturnog i socijalnog kapitala te na artikulaciji novih koncepata i vrijednosti koji iz njih proizlaze. Paralelno s tim, rade i na aktivnoj kritici sustava koji nije u stanju prihvatiti nove načine kulturne produkcije i društvenog djelovanja pa tako iste niti primijeniti s ciljem promjene i oživljavanja ukupne kulturne proizvodnje. Svjesni vlastite nemoći, kao i konteksta koji onemogućuje značajnija zadiranja u postojeći sustav, te prihvatajući da se takve promjene moraju dogadati sporo (a iz perspektive nezavisne kulture predugo), kako bi se izbjegle velike krize i potresi ukupnog kulturnog polja, odlučuju se za promjenu taktike i usmjerenja. Polazeći od kritike sustava kreću prema **artikulaciji konkretnih rješenja** koja bi osigurala opstanak i daljnji razvoj nezavisne kulture. Ona su određena u tri ključna aspekta: (1) jačanje kapaciteta organizacija nezavisne kulture kroz uvodenje dodatnih instrumenata financiranja kojima bi se obuhvatile potrebe koje nisu vezane uz osnovnu proizvodnju programa (institucionalne potpore, financiranje suradnje, edukacije i sl.); (2) stvaranje okvira za istraživanje i valorizaciju postignuća nezavisne kulture, te za akumulaciju i prijenos znanja; (3) osiguravanje adekvatnih prostornih resursa. Kroz sve te aspekte provlači se i naglašava suradnja kao temeljna okosnica – suradnja među samim organizacijama, ali i između javnog i civilnog sektora, koja se ostvaruje na različitim razinama: lokalnoj, nacionalnoj, regionalnoj i međunarodnoj.

²¹ Kao što je navedeno u tekstu koji predstavlja ovu platformu, grupa okupljena oko Policy_Forum-a promjenjiva je u svojem broju i strukturi s obzirom na trenutne teme kojima se bavi te se tako veže i uz različite subjekte (mreža Clubture, suradnička platforma Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000, inicijativa Pravo na Grad, pojedine organizacije, itd.), odnosno puta između njih.

3.2. Strategije, taktike, metode, forme ... - kroz iskustva zagrebačke inicijative

Ovdje nam nije namjera kreirati priručnik preporuka o uspješnom djelovanju kod zagovaranja promjena u kulturnim politikama, nego samo želimo pokušati opisati strategije, taktike, metode, forme... za koje smatramo da su bile ključne u djelovanju ove inicijative. U tom smislu izdvajamo sljedećih deset točaka:

1. Stvaranje stabilnog zajedništva / Proizvodnja zajedništva

Kao ključni preduvjet za uspješnost svih ostalih metoda, taktika, strategija... pokazalo se inzistiranje na zajedničkom djelovanju. Stvaranje i, možda još važnije, održavanje stabilnih suradničkih platformi koje mogu djelovati kao zagovaračke koalicije ili se udruživati s drugima, osnova je za svako daljnje djelovanje. Zagrebačka lokalna kolaborativna platforma, kao i ona nacionalna, nastala je po principu širenja u koncentričnim krugovima te okupljanja oko zajedničkog interesa, pri čemu je ključno ne izostaviti i pojedinačne interese, odnosno dovesti ih u vezu i ravnotežu s onim općim. Inzistiranje na učestaloj otvorenoj i kritičkoj komunikaciji (kroz redovne i izvanredne sastanke, personalne razgovore, mailing liste i na druge načine) omogućilo je stvaranje atmosfere međusobnog povjerenja, koje je pak garancija za dugoročno održavanje zajedništva. Bitno je naglasiti kako se identiteti pojedinih organizacija i osoba ne gube unutar zajedničkog, nego i dalje ostaju prisutni u njihovim aktivnostima. No, ne smije se zaboraviti da se takve suradničke platforme ne mogu stvarati s bilo kim. Ključ njihove održivosti upravo je u postupnoj izgradnji partnerskih odnosa među akterima koji već dijele određeni sustav vrijednosti, imaju slične načine organizacije, djelovanja i odlučivanja, te su na programskoj razini kompatibilni. Nije nevažno ni to da se nalaze na manje-više sličnim pozicijama naspram sustava (koje su sposobne sagledati i artikulirati) te su tako međusobno vezane i sličnim potrebama. I, svakako, važno je da su uključene organizacije, u smislu ljudi koje ih čine, stabilne, odnosno da ih čine pojedinci predani svojoj organizaciji i njenim programima – pojedinci na čije se prisustvo (a onda i aktivnost) može na dulje vrijeme računati i koji su spremni reagirati u kratkom vremenu.

2. Lider i vizionar kao dio kolektiva

Ne treba naivno misliti da će grupa ljudi okupljenih oko zajedničkih interesa (koji, naglašavamo, obuhvaćaju i specifične partikularne potrebe) funkcioniрати sama od sebe, kao što je naivno za očekivati da će svaki član grupe u svakom trenutku biti jednakо predan i aktivан u postizanju pojedinih ciljeva. Osobito u zagovaračkim grupama nužno je da postoji ona osoba (ili eventualno nekoliko njih) koja će moći artikulirati viziju prema kojoj čitava grupa ide, koja će znati prepoznati i definirati ciljeve na način da oni odgovaraju većini u grupi, te koja će moći pojedince u grupi motivirati za zajedničko djelovanje. Pored toga, važno je imati i osobe koje će htjeti i moći povući ideju prema realizaciji. U zagrebačkom slučaju takvi su ljudi uvijek postojali, a ne iznenađuje previše da su oni koji su najviše vjerovali, širili priču, motivirali druge, gradili smjer, a na kraju i odradivali planirano, izrasli u jednoj organizaciji – onoj koja je većinu ovih procesa i inicirala. Istovremeno, ti isti nisu iskazivali potrebu za preuzimanjem svih zasluga i povezivanjem čitave inicijative sa sobom. Upravo suprotno – na svim se razinama, pa i na toj, na različite načine inzistiralo na zajedništvu, kolektivnosti i suradnji.

3. Taktičko partnerstvo

Zagrebačka zagovaračka inicijativa utemeljena je na već opisanom povezivanju kulturnih organizacija, ali i na suradnji i zajedničkom istupanju s jednim drugim sektorom – sektorom mlađih – koje se ostvaruje kroz partnerstvo s Mrežom mlađih Hrvatske, krovnom nacionalnom organizacijom mlađih. Partnerstvo između ta dva sektora pokrenuto je iz taktičkih razloga jačanja pozicije s ciljem ostvarivanja interesa i jedne i druge zainteresirane strane, ali je ono i prirodna posljedica preklapanja u područjima djelovanja, ciljnim skupinama i načinima organiziranja, koji su već neko vrijeme organizacije nezavisne kulture i organizacije mlađih upućivale jedne na druge. Važno je istaknuti da je odnos između organizacija nezavisne kulture s jedne strane i organizacija mlađih s druge definiran upravo na ravnopravnom partnerstvu. Naime, bez obzira na odnos snaga u kojoj brojčano i po kapacitetima prevladava nezavisna kultura i njene pozicije pokreća procesa, Mreža mlađih Hrvatske na svim je razinama uključena kao ravnopravni partner, a ne kao još jedna organizacija priključena postojećoj inicijativi. Na taj su način osigurani ne samo preduvjeti za dugoročnu suradnju, nego je osnažena i pozicija čitave inicijative koja svoju argumentaciju istovremeno može graditi iz dvije perspektive.

4. Javno zagovaranje, a ne skriveno lobiranje

Izabratи javno zagovaranje prije nego skriveno lobiranje nije samo principijelno pitanje nepristanka na ulazak u, u našem društvu još uvijek uobičajene, interpersonalne interesne lance i rješavanje potreba iza zatvorenih vrata, u poluskrivenim dogоворима s pojedincima koji trenutno obnašaju

određene funkcije. Takvo što nije niti primjereni, ali ni provedivo u praksi, s obzirom na sadržaj zahtjeva i s obzirom na način kako su oni artikulirani. Naime, problemima se pristupa na način da ih se sagledava u cjelini sustava, tj. da se iz pojedinih problema i potreba artikuliraju zahtjevi postavljeni kao dugoročna, struktorna i modelska rješenja koja će, budu li jednom provedena, imati pozitivan utjecaj, ne samo na pojedine organizacije okupljene u koaliciju, nego i na sektor u cjelini.²² Utoliko se ti zahtjevi trebaju artikulirati u široj javnosti, ne samo prema donositeljima odluka (budući da se radi o sustavnim promjenama koje se ne daju riješiti trenutnom intervencijom jednog čovjeka, na kojoj god on poziciji moći bio), nego se u raspravu treba uključiti što je moguće više onih aktera na koje se oni odnose i tako zadobiti njihovu više ili manje izravnu podršku.

5. Mediji kao glavni saveznici

Iz prethodnog je jasno da se na medije mora ciljano gledati kao na glavne saveznike. Oni su veza, da naglasimo očito, prema gotovo svim ciljnim skupinama. Ne samo da su najvažniji kanal komunikacije sa širom javnošću, nego su i ključni prostor unutar kojeg se određeni subjekti u *policy* procesima mogu postaviti kao akteri naspram onih aktera koji posjeduju djelatnu moć, odnosno koji obnašaju vlast. Oni su, u trenutnoj situaciji nepostojanja jasnih institucionalnih točaka koje omogućuju sudjelovanje građana u procesima donošenja odluka, možda i jedino mjesto s kojeg se može izvršiti ikakav utjecaj na javne politike. Kroz višegodišnje djelovanje, stalnu komunikaciju, usavršavanje vlastitih znanja i vještina u medijskom komuniciranju, zagrebačka inicijativa i organizacije koje su bile uključene u različite zagovaračke aktivnosti, stekle su svoju medijsku poziciju i redovito nastavljaju koristiti medije kao prostor artikulacije vlastitih potreba, ali i kao prostor kritike.

6. Raznolike forme djelovanja – raznolike ciljne skupine

U zagovaranju, ne samo konkretnih zahtjeva i rješenja, nego i kulturnih i socijalnih vrijednosti na kojima isti počivaju, zagrebačke su organizacije koristile raznolike forme. Kao jedan od najuspješnijih oblika često su korištene unaprijed najavljuvane ili (što je još uspješnije) tajne akcije, popraćene intenzivnom medijskom kampanjom. U svrhu oglašavanja poruka koje proizlaze iz tih akcija, korišteni su i neki klasični elementi marketinga, poput letaka i plakata, ali se puno učinkovitijim pokazalo

22 Ono što prethodi takvoj artikulaciji zahtjeva jest proces koji se odvija unutar okupljene grupe, a kreće od iznošenja pojedinačnih interesa, zatim njihova usuglašavanja kao interesa grupe, da bi se na kraju oni mogli sagledati i definirati kao interesi čitavog sektora – u ovom slučaju nezavisne kulture s jedne, te sektora mladih s druge strane. No, tu proces nije završen. Naime, potrebno je tako definirane interese sagledati unutar šireg društvenog okvira i razviti argumentaciju koja ih na agendum smješta kao opće javne interese.

kommunikiranje putem medija (konferencije za medije, priopćenja, izjave i intervjuji, javna sučeljavanja i sl.). Upravo takve akcije s velikim medijskim odjekom ključne su ne samo za upoznavanje šire javnosti s određenom problematikom, nego i za izgradnju vlastite pozicije naspram onih kojima su zahtjevi upućeni, tj. naspram obnašatelja vlasti u Zagrebu. Međutim, važno je bilo organizirati i proces javne rasprave i komunikacije s užim krugom ciljnih skupina koje su postavljene kao zainteresirane strane: pored širokog kruga organizacija mladih i nezavisne kulture s jedne strane i predstavnika gradske administracije s druge, tu su svakako stručna javnost, drugi kulturni djelatnici i umjetnici, političari (na vlasti i u oporbi), pripadnici civilnih organizacija iz drugih sektora te mediji koji su okupljeni na javnim tribinama i okruglim stolovima bili uključeni u raspravu. Zaključci takvih rasprava, kao i artikulacija problema i potreba, prezentirani su u dokumentima i manjim publikacijama koji su pak direktno upućivani ciljnim skupinama i/ili predstavljeni kroz nove akcije. Cijeli proces bio je prezentiran, praćen i dokumentiran na web stranicama putem kojih se, kao i putem mailing lista, odvijao i dobar dio komunikacije. Uslijed oписанih tipičnih zagovaračkih aktivnosti, zagrebačke organizacije nisu zaboravile na svoju primarnu orientaciju prema kulturnim programima, te su dosad napravljene dvije velike manifestacije pod nazivom Operacija:grad. Ta su događanja okupila veliki broj zainteresiranih, koje čine uglavnom mladi, a koji na taj način postaju važna skupina koja podržava zahtjeve inicijative. Osim toga, upravo zahvaljujući takvim aktivnostima sama inicijativa, kao i definirani zahtjevi, dobili su i dodatan medijski prostor.

7. Legitimnost političkog djelovanja

Uspješno zagovaranje, čiji su ciljevi afirmacija civilnog sudjelovanja u definiranju i provedbi javnih politika (*policy*), kao i konkretno utjecanje na rješavanje određenih problema ili skupa problema, u sustavima u kojima su institucije građanske participacije slabo razvijene ili uopće ne postoje, nužno se percipira kao ulazak u prostor političkog, shvaćenog u užem smislu (*politics*). S obzirom na to da je prostor političkog djelovanja relativno uzak, uvijek je prisutna opasnost da se svaki aktivizam koji se bavi pitanjima koja su do sada manje-više pripadala sferi državne vlasti i diskursu stranačkog života, pokuša diskreditirati upravo time što ulazi u prostor kojemu, kako se pokušava tvrditi, ne pripada, odnosno na kojeg, budući da svoju legitimaciju ne traži kroz sustav demokratskih izbora, nema pravo. Takvi pokušaji “razotkrivanja skrivenih političkih ambicija” pojedinaca ili čitave grupe, ili pak optužbe za prikriveno koaliranje s pojedinim političkim strankama, često su bili korišteni kao sredstvo protunapada, odnosno odgovora na kritike gradske vlasti koje je javno uputila zagrebačka inicijativa. No, bez obzira na tu opasnost, ulazak u taj prostor, preuzimanje dijela diskursa, strateško i taktičko planiranje koje uzima u obzir političke dinamike i svjesno je političkog trenutka u kojem djeluje, nužno je kako bi se

otvorio prostor za jači utjecaj civilnog društva, upravo kao korektiva vlasti – pa i u sferi kulturnih politika. Svakako je izuzetno bitno pritom ostati izvan scene političkih stranaka, ne priključiti se niti jednoj političkoj opciji i ustrajati u zahtjevima koji su postavljeni na javnu agendu, a ne pristajati na pogodbe oko partikularnih interesa. Na taj se način i unaprijed mogu gore navedene i slične optužbe barem djelomično anulirati, a upornost i očuvana nezavisna pozicija omogućit će izgradnju imidža vjerodostojnosti, konzistentnosti i “ispravnosti”.

8. Kontinuitet i dosljednost

Na temelju iskustva djelovanja zagrebačke inicijative, možemo sa sigurnošću potvrditi tezu koja će se naći u gotovo svim priručnicima za zagovaranje: održavanje problema kao teme u javnom prostoru i na političkoj agendi jedan je od najvećih izazova svake zagovaračke inicijative.

Nakon što se pred izbore na lokalnoj razini konačno dobio relevantan medijski, javni i politički prostor za pitanja vezana uz mlade i nezavisnu kulturu u gradu Zagrebu, bilo je potrebno osmisliti i provesti niz aktivnosti (što javnih, što u pregovorima s gradskom vlašću), koje su na ovaj ili onaj način ključne probleme ponovno vraćale u fokus. Pritom je također bilo važno taj kontinuitet artikulirati, odnosno svaku javnu aktivnost dovesti u vezu s prethodnjima. Pored permanentnog (a iscrpljujućeg) djelovanja, u ovom smislu izuzetno je važna dosljednost u zahtjevima i poziciji. Čvrsto stajalište o cjelini zahtjeva, nepristajanje na partikularna rješenja i pokušaje potkupljivanja pojedinih organizacija (ili pojedinaca), te spremnost na otvorene sukobe i negativne praktične posljedice koje iz njih mogu proizaći, osigurali su poziciju otvorene, nesuzdržane i oštре javne kritike koja se pod svaku cijenu želi sačuvati. To je upravo ono što je čitavoj inicijativi osiguralo kredibilitet i povjerenje šire javnosti. Tako su teme koje su u svibnju 2005. dospjele na javnu agendu, unatoč stalnom otporu i pokušajima opstrukcije od strane Grada, i dvije godine nakon toga ostale aktualne. Iako još uvijek nije došlo do ostvarenja konkretnih rezultata u smislu trajnih institucionalnih rješenja, ova tema nije potrošena ni zaboravljena, nego i dalje ima određenu društvenu i političku relevantnost.

9. Mobilizacija postojećih resursa i osiguravanje novih

Sasvim je očito da je za provedbu ovako dugotrajnih, zahtjevnih i brojnih aktivnosti potrebno imati relativno veliki broj motiviranih ljudi, mjesto s kojeg se djeluje te materijalna i finansijska sredstva pomoću kojih se djeluje. Održivost zagrebačke inicijative najvećim se dijelom temelji na ulaganju postojećih resursa uključenih organizacija. Većina osoba koje predvode inicijativu ili koje su vodile pojedine aktivnosti, kao i veliki broj suradnika, rade volonterski. Uredski, tehnički i drugi slični resursi najvećim su dijelom osigurale same organizacije, dok se finansijska sredstva prikupljaju putem javnih natječaja domaćih i međunarodnih

donatora. Oslanjanje na resurse organizacija, prvenstveno u smislu ulaganja ljudskih resursa, a koje uglavnom čine vodeći ljudi tih organizacija, svakako osigurava uspjehost zagovaračkog djelovanja, ali i slabi te organizacije. No, unatoč tome, u nijednoj od njih nije došlo do ozbiljnih kriza i padova, budući da su se organizacijski i programski prilagodavale novim situacijama, te su se i kroz svoje temeljne aktivnosti uključivale u zagovaračke procese. Osim toga, ova inicijativa jača svoje resurse i u smislu edukacije – bilo učenjem kroz vlastito iskustvo (*learning by doing*), bilo kroz razmjenu iskustva i znanja, organizirane edukacije, konzultiranje literature i uključivanje stručnjaka.

10. Vjera, vjerovanje i uvjerenost

Vjera u mogućnost da će se postići zadani ciljevi, vjerovanje da je moguće izvršiti utjecaj te da su pomaci koji se trenutno čine nevjerljativima, ostvarivi, pa čak i kad proces traje predugo, i uvjerenost u opravdanost zahtjeva i ispravnost ponuđenih rješenja, u temelju su ne samo motivacije i djelovanja, nego i ostvarenja bilo kakvog utjecaja uopće. Ukoliko ne postoji takvo vjerovanje, svaka će se inicijativa brzo izgubiti, entuzijazam nestati, a tema uzaludno potrošiti.

3.3. Zagovaračke akcije u Zagrebu – pregled

Inicijativa

Zagrebačku inicijativu čine tri skupine organizacija. To su organizacije nezavisne kulture okupljene oko suradničke platforme Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000: Centar za dramsku umjetnost – CDU, Multimedijalni institut – miž, Platforma 9.81 – Institut za istraživanja u arhitekturi, Što, kako i za koga – WHW, Lokalna baza za osvježavanje kulture – BLOK, Bacači sjenki, Community Art i Kontejner | Biro suvremene umjetničke prakse. Zatim su tu zagrebački neprofitni klubovi, koji istovremeno djeluju i kao kulturni klubovi ali i kao klubovi za mlade: Močvara, klub Udruženja za razvoj kulture “URK”, Autonomni kulturni centar – ATTACK! i net.kulturni klub MAMA, klub Multimedijalnog instituta. Konačno, tu su i dvije ključne nacionalne mreže u ova dva polja: Savez udruga Klubtura i Mreža mladih Hrvatske.

Kronologija aktivnosti

— Travanj 2005.:

Održana **prva konferencija za medije** na kojoj se upozorilo na marginalizaciju nezavisne kulture i mladih u Zagrebu, na kojoj je predstavljena inicijativa te kojom je započeo proces javne rasprave.

— Travanj – svibanj 2005.:

Tribine o položaju nezavisne kulture i mladih u gradu Zagrebu, na kojima pored predstavnika dvaju sektora sudjeluju predstavnici politike, gradske uprave, kulturni djelatnici i umjetnici, mediji, stručnjaci i druga zainteresirana javnost. Održane su tri tribine.

— Svibanj 2005.:

Proces javne rasprave organiziran kroz tribine rezultirao je **deklaracijom “Nezavisna kultura i mladi u razvoju grada Zagreba”**, koju je neposredno pred svibanske lokalne izbore potpisala većina stranaka i izbornih koali-

cija, među njima i ona koja kasnije dolazi na vlast. Deklaracija sadrži opis stanja i 9 mjera koje su se potpisnici obvezali provoditi ukoliko budu sudjeovali u upravljanju gradom Zagrebom. Mjere se odnose na rješavanje pitanja prostora i institucionalnog okvira za djelovanje nezavisne kulture i mladih,²³ te pitanja koja se odnose isključivo na sektor nezavisne kulture,²⁴ odnosno mladih.²⁵

Akcija fingiranog otvaranja **Centra za nezavisnu kulturu i mlade – Gorica**, u sklopu koje je u bivšem tvorničkom kompleksu Badel – Gorica, uz kulturno događanje, javnosti predstavljena deklaracija.

— Svibanj – rujan 2005.:

Okupljanje organizacija nezavisne kulture i priprema manifestacije Operacija:grad te pregovori s Gradom.

— Rujan – prosinac 2005.:

OPERACIJA:GRAD (www.operacijagrad.org) organizirana je kao desetodnevna manifestacija tijekom koje su se raznolikim kulturnim i zabavnim sadržajima privremeno naselili napušteni i neiskorišteni prostori bivšeg tvorničkog kompleksa Badel – Gorica i bazen bivše gradske klaonice Zagrepčanke. Organizacijski nositelji bile su udruge [BLOK] – Lokalna baza za osvježavanje kulture i Platforma 9,81, dok je program manifestacije proizvod suradnje na široj zagrebačkoj nezavisnoj kulturnoj sceni, koja je u razdoblju od 8. do 17. rujna preselila svoje programe u spomenute prostore. Tako je realizirano 70-ak događanja, u kojima je sudjelovalo 26 udruga, umjetničkih organizacija i inicijativa. Pored toga, prostor je tijekom 10 dana trajanja manifestacije bio otvoren za javnost, nudeći raznolike sadržaje i funkcioniрајуći kao novi prostor okupljanja. U okviru Operacije:grad realizirana su i dva festivala: Touch Me i Urban festival. 8.000 m² vanjskog i 5200 m² unutarnjeg prostora privremeno je osvojila kultura. Operacija:grad bila je izuzetno dobro popraćena u svim medijima te je tijekom tih 10 dana bila najpopуларnije mjesto u gradu. Projekt je imao i značajan međunarodni odjek. Manifestaciju je posjetilo oko 15.000 ljudi. Operacija je realizirana u suradnji s Gradom Zagrebom, te je samu manifestaciju otvorio i javno podržao gradonačelnik Milan Bandić. Otvorenju je prisustvovao i član

23 osnivanje Centra za nezavisnu kulturu i mlade kao ustanove mješovitog tipa kojoj su suosnivači Grad Zagreb i savez udruga te koja je polilokacijskog karaktera; otvaranje postojeće infrastrukture gradskih kulturnih ustanova za programe nezavisne kulture; donošenje kriterija dodjele gradskih prostora; rješavanje prostornih pitanja postojećih klubova te dovršenje uređenja bivše tvornice Jedinstvo, koja se djelomično koristi u ove svrhe

24 sudjelovanje Grada u osnivanju zaklade za nezavisnu kulturu

25 provedba strategije Gradski program djelovanja za mlade, osnivanje tijela uprave zaduženog za njezinu provedbu te osiguravanje adekvatnih sredstava u proračunu Grada

Gradskog poglavarstva zadužen za obrazovanje, kulturu i sport, Duško Ljuština, te je izradio podršku ne samo manifestaciji, nego i prijedlogu uređenja devastirane tvornice i smještanja Centra u taj prostor.

Tijekom Operacije:grad održana je i tribina Policy_Forum na kojoj je osnovan **Inicijativni odbor** za Centar za nezavisnu kulturu i mlade, koji čine predstavnici organizacija koje su inicirale ovaj proces.²⁶ Od tada pa nadalje, Inicijativni odbor je neformalno tijelo koje donosi odluke i organizira daljnje akcije vezane uz zahtjeve iz deklaracije.

Po završetku Operacije:grad **prostor se napušta** zbog nemogućih uvjeta i ruševnog stanja objekata, ali i uslijed povjerenja da će se dana obećanja gradskih čelnika ostvariti. S obzirom na relativno uspješnu suradnju koja je povodom ove manifestacije uspostavljena s Gradom, nije se htjelo ilegalnim zauzimanjem kompleksa narušiti izgradene odnose. To se, nažalost, kasnije pokazalo pogrešnom procjenom, budući da je Grad počeo blokirati suradnju, a veći dio kompleksa Badel-Gorica dan je u najam (bez ikakvoga natječaja) pojedinim privatnim poduzetnicima te je pretvoren u trgovačko-skladišni prostor.

Nakon Operacije nastavlja se pritisak na Grad te se lobira za **osiguravanje financijskih sredstava** za realizaciju mjera iz deklaracije, što je djelomično osigurano u gradskom proračunu za 2006. godinu.

— Od siječnja 2006. nadalje:

Medutim, Grad nije krenuo u realizaciju planiranih sredstava. Usljedila je **administrativna blokada** koja je posljedica nedostatka političke volje i nefunkcioniranja gradske uprave. Pokazalo se da gradska uprava nije sposobna za bilo kakvo strukturno djelovanje na provedbi procesa javnih politika, nego je vođena interventnim reagiranjem u cilju gašenja žarišta ili infrastrukturnim poduhvatima koji prvenstveno doprinose političkoj samopromociji. Iskustvo zagrebačke inicijative pokazalo je da jedina mogućnost da se nešto realizira jest izboriti se za pozornost i podršku najviših nositelja političke moći u gradu, prije svega gradonačelnika. Time su svи koji žele sudjelovati u razvoju grada prisiljeni baviti se prvenstveno gradonačelnikom, a ne svojom djelatnošću, pri čemu najučinkovitije sredstvo javnog djelovanja postaju osobna poznanstva i povezanosti. Provedena reforma gradske uprave imala je za posljedicu još veću koncentraciju izvršne moći u rukama nekolicine, lišavanje gradske administracije operativne snage i poticanje razvoja klijentelizma. Tako su svи pokušaji da se određeni projekti pokrenu zastali na ignoriranju i opstrukciji uprave zadužene za ovo područje.

26 po dva predstavnika mreža i platformi te po jedan predstavnik klubova

— Srpanj 2006.:

Nezadovoljni takvim razvojem događanja te isprovocirani reklamnom kampanjom jedne tradicionalne kulturne manifestacije koja promovira mlade umjetnike (Salon mladih), a u sklopu koje je cijeli grad bio oblijep- ljen velikim plakatima sa slikom gradonačelnika (koji u svom mandatu nije napravio apsolutno ništa po pitanju mladih i nezavisne kulture), i to na gradskim oglašnim mjestima, organizirana je **tajna noćna akcija** preljeplji- vanja tih plakata, odnosno križanja gradonačelnikova lika. Inicijativa tada izlazi u javnost s imenom **Pravo na grad** te iznosi oštru kritiku na račun neučinkovitosti gradske uprave i lažnih obećanja čelnih ljudi grada. Jedina reakcija gradonačelnika bila je poruka "Strpljen – spašen!", čime se potvrdilo da gradska vlast nije sposobna javno odgovoriti, niti ima ikakav odgovor na javno iznesenu kritiku. Pravo na grad je na tu poruku organizi- ralo brzi odgovor, protestnu akciju kolektivnog fotografiranja "**Strpljenju je kraj**", u sklopu koje se pred tvornicom Badel okupilo preko stotinu aktivis- ta. Ove su akcije u javnosti prepoznate kao direktni politički napad, zbog čega je inicijativa dobila do tada neosvojiv medijski prostor i širu društvenu podršku. Međutim, uslijedile su i optužbe da je inicijativa rezultat utjecaja konkurenčkih političkih stranaka, odnosno da je ušla u prostor koji joj, budući da njezini predstavnici nisu sudjelovali u procesu izbora, ne pripada. Naime, protivnici ne shvaćaju i ne žele priznati ulogu civilnog društva kao korektiva vlasti pa tako i aktera u političkom polju. No, ti su napadi uspješno anulirani, te je inicijativa prepoznata kao akter u pitanjima odnosa vlasti i građana, odnosno sudjelovanja građana u procesima donošenja odluka.

— Srpanj - prosinac 2006.:

Iza ove kulminacije sukoba uslijedilo je zatišje i potpuni prekid komunikacije s gradskom upravom. To je razdoblje iskorišteno za reorganizaciju, informiranje, komunikaciju s drugim akterima i razvoj daljnje strategije djelovanja. Tako se inicijativa širi i rastavlja na **dva smjera djelovanja:** (1) onaj koji je dalje usmjeren potrebama nezavisne kulture i mladih i (2) onaj koji se bavi razvojem grada i upravljanjem gradom.

— Od kolovoza 2006. nadalje:

Organizacije okupljene u Inicijativnom odboru formaliziraju svoje partnerstvo te osnivaju **Savez za Centar za nezavisnu kulturu i mlade**, čija je misija zagovarati i ostvariti dugoročno i održivo rješenje prostornih problema ove scene u obliku Centra za nezavisnu kulturu i mlade, kao mješovite ustanove čiji su ravнопravni osnivači Grad Zagreb i savez organizacija mladih i nezavisne kulture. Savez za Centar istovremeno se bavi i drugim zahtjevima navedenima u deklaraciji, te se redovno sastaje i planira daljnje aktivnosti.

— Od prosinca 2006. nadalje:

Inicijativa Pravo na grad ulazi u suradnju sa Zelenom akcijom, najvećom i najjačom udrugom za zaštitu okoliša u Hrvatskoj, radi pitanja razvoja grada i očuvanja javnih prostora. Jedna od ključnih postavki od koje kreću ove akcije jest traženje participacije građana u donošenju odluka, te se inicijativi priključuje i GONG, udruga koja radi na poticanju građana na aktivnije sudjelovanje u političkim procesima. Akcijom "**Totalna rasprodaja**" krenulo se s velikom kampanjom protiv polutajne, nekontrolirane i krupne otimačine prostora, i to na primjeru projekta devastacije jednog od gradskih trgova (Cvjetni trg, odnosno Trg Petra Preradovića) i pretvaranja jednog od blokova u trgovačko-poslovni i stambeni zatvoreni prostor. Iza ove akcije uslijedio je niz javnih obraćanja i drugih aktivnosti, kao i velika **peticija "Stop devastaciji Cvjetnog trga i Donjeg grada"** kojom je prikupljeno preko 50.000 potpisa. Unatoč tome, gradska je vlast, u očitom dogovoru s privatnim investitorima, krenula u izmjenu dokumenta koji određuje smjernice i pravila izgradnje grada²⁷ na način da pogoduje privatnim interesima, nasuprot jasno iskazanom protivljenju građana. U trenutku pisanja ovoga teksta još je neizvjesno kako će ovaj proces završiti, budući da velike akcije okupljanja građana i protesti tek trebaju uslijediti.

— Travanj 2007.:

Savez za Centar u bivšoj tvornici Jedinstvo organizira manifestaciju **Operacija grad: Jedinstvo** (26.4 – 29.4.), čime je simbolično otvoren **Privremeni ilegalni centar za kulturu i mlade Jedinstvo**. Za razliku od prethodne operacije, ova nije bila zamišljena kao privremeno naseljavanje s velikom koncentracijom programa u kraćem vremenu. Upravo suprotno – ova četverodnevna manifestacija predstavlja uvod u buduće stalno korištenje ove lokacije, koja je predložena kao jedna od lokacija Centra. Tijekom 4 dana u prostorima bivše tvornice, što uključuje prostore koje su dosad koristile i koje nastavljaju koristiti Udruženje za razvoj kulture "URK" i Parainstitut Indoš, kao i nove tek obnovljene prostore, realizirano je 20-ak raznolikih programa, u suradnji 13 organizacija nezavisne kulture i mladih. Dogadanje je posjetilo oko 5.000 uglavnom mladih ljudi koji su izuzetno dobro reagirali na sadržaje i na sam prostor.

— Od svibnja 2007. nadalje:

Nakon ovih aktivnosti predstavnici grada pozivaju na **obnavljanje razgovora**, na što se odazvao Savez za Centar te se krenulo u pregovore po specifičnim točkama iz deklaracije. Iako je Grad načelno i deklaratивno pozitivno reagirao na sve prijedloge, u ovome trenutku ne može se sa sigurnošću znati hoće li se konačno dogoditi određeni pomaci, odnosno hoće li Grad konačno krenuti u realizaciju predloženih projekata.

²⁷ Generalni urbanistički plan (GUP)

Policies for Culture: okvir programa

Europska kulturna fondacija (Amsterdam) i Udruga ECUMEST (Bukurešć) osmisile su i razvile Policies for Culture kao regionalni okvirni program za Jugoistočnu Europu. Program je od 2000. godine usmjeren na poticanje sudjelovanja u kreiranju, provedbi i vrednovanju učinkovitih novih kulturnih politika diljem zemalja regije. Između 2000. i 2004. godine Policies for Culture je podržao više od 20 projekata u Jugoistočnoj Europi. Lokalne inicijative promovirale su interakciju i dijalog između građana, kulturnog sektora i nadležnih donositelja odluka. Brojne nove inicijative i danas razmjenjuju i razvijaju princip participativnih kulturnih politika diljem regije, ali i izvan Jugoistočne Europe.

Ciljevi i pristup

Program je ustrojen na trostranom djelatnom odnosu između nevladinih sektora, izvršne vlasti i zakonodavne vlasti, vezano uz proces donošenja javnih politika koje se odnose na kulturni sektor. Temelji se na pretpostavci da javne politike u kulturi mogu ostvariti trajni utjecaj jedino ako se u njihovo formuliranje uključe sve zainteresirane strane civilnog društva, odnosno svi oni na koje se te politike odnose. Naglasak je stavljen na pronalaženje komunikacijskih kanala pomoću kojih bi zainteresirane strane komunicirale (što je dosad bilo rijetko) i na osnaživanje nezavisnog sektora, poticanjem participativnih kulturnih politika, kako bi se i njihov glas mogao čuti. S tim su ciljem brojne inicijative potaknute programom Policies for Culture u trajan proces razmatranja lokalnih i nacionalnih kulturnih politika uključile s jedne strane one koji te politike donose i provode (*policy-makers*) i s druge strane kulturni sektor Jugoistočne Europe. Svim sudioinicima inicijative su pomogle da neprekidne rasprave o javnim politikama transformiraju u konkretnе postupke koji će, po principu odozdo prema gore (*bottom-up principle*), doprinijeti održivom osnaživanju kulturnog sektora u općinama i zemljama regije.

Glavna područja programa

AKTIVNOSTI U PRAKSI

Program Policies for Culture je do 2004. godine pomogao u razvoju i provedbi različitih lokalnih inicijativa, s ciljem pretvaranja teorijskih postavki u konkretnе aktivnosti:

Albanija

- "Zašto reforme staju?" – Politike za kazališnu i filmsku produkciju (2003.)

Bugarska

- Izrada lokalne kulturne strategije za grad Plovdiv i uspostavljanje djelotvorne strukture za aktivni društveni dijalog (2001.)
- Tehnološki park kulture I i II (2001.-2004.)
- Kulturne politike i zakonodavstvo: "Novi pristup za podjelu odgovornosti" (2003.)
- Kulturne politike i zakonodavstvo: "Novi pristup za podjelu odgovornosti" (prateći projekt: 2003.)

Bosna i Hercegovina

- "Zajedno za kulturu" – Kulturna strategija općine Prijedor (2003.)

Hrvatska

- Participativno donošenje javnih politika: Kulturna strategija Grada Zagreba (2002.-2003.)
- CLUBTURE – Policy Forum: "Prema novom položaju nezavisnog, neprofitnog i izvaninstitucionalnog kulturnog sektora u procesu donošenja javnih politika" (2003.)
- Kulturna strategija za grad Rijeku (2003.-2004.)

Moldavija

- Iniciranje procesa istraživanja, identificiranja i provedbe novih mehanizama financiranja kulturnih institucija i aktivnosti u Republici Moldaviji (2003.-2004.)

Makedonija

- Centar za političku debatu, Skopje (prateći projekt: 2001.-2003.)
- Jačanje nezavisnog kulturnog sektora i institucionalizacija sudjelovanja u donošenju lokalnih kulturnih politika u općini Prilep (2002.-2004.)

Crna Gora

- Platforma za novi utjecaj kulture u Crnoj Gori (2003.-2004.)

Rumunjska

- Model socijalnog dijaloga za izradu kulturne strategije pokrajine Timis (2001.) i diseminacija rezultata i metodologije (2004.)
- AR Cult – agencija za stručnu i servisnu potporu rumunjskim nezavisnim kulturnim organizacijama i djelatnicima (2002.-2004.)
- Javno-privatno partnerstvo. U susret kulturnoj strategiji pokrajine Arad (2002.-2003.)

Srbija

- Suradnja i dijalog u izgradnji učinkovitih lokalnih kulturnih politika u općinama Kragujevac, Šabac, Sombor i Užice (2002.)
- Kulturne politike u pokrajini Zlatibor – drugi korak (2003.-2004.)
- Strateški razvoj kulture predgrađa, Obrenovac (Beograd) (2003.-2004.)

ANALIZA I ISTRAŽIVANJE

Potreba za istraživanjem na području kulturnih politika tema je koja je u posljednje četiri godine stalno prisutna u različitim aktivnostima programa. Diljem regije potrebno je što prije provesti nezavisna istraživanja kako bi se vrednovale politike i njihov stvaran učinak, te kako bi se rezultati istraživanja iskoristili kao temelj za kvalitetno donošenje odluka. Program Policies for Culture posebno se usredotočio na to područje kroz sredstva grupe za istraživanje kulturnih politika (Task force for Cultural Policy Research). Grupa nastoji koristiti i dalje razvijati bogato znanje i ekspertizu koju predstavlja mreža programa kako bi odgovorila na snažnu potrebu za konzistentnim i profesionalnim razmatranjem, analizom i istraživanjem kulturnih politika u regiji.

INFORMIRANJE I DOKUMENTACIJA

Od samih početaka pa sve do danas službene stranice programa Policies for Culture osmišljene su tako da omoguće bolji protok informacija o kulturnim politikama i stečenoj ekspertizi u Jugoistočnoj Europi (i izvan nje), i to na način da osmišljavaju i prezentiraju javnosti različite izještaje, publikacije i druge izvore informacija. To su:

- službene Internetske stranice programa – www.policiesforculture.org – koje su se razvile u virtualni resursni prostor u području kulturnih politika u Jugoistočnoj Europi;
- **elektronički časopisi** – dvije komplementarne publikacije koje su nudile s jedne strane vijesti i informacije (e-bilten, objavljen od ožujka 2004. do prosinca 2006.), a s druge analizu i mišljenje o ključnim pitanjima kulturnih politika u cijeloj regiji (InSIGHT, objavljen u 2004. i 2005.);
- studije o projektima koji su razvijani u okviru programa;
- drugi izještaji i publikacije.

Mreža Policies for Culture

Od svojeg je početka program Policies for Culture temeljen na partnerstvima širokog opsega, uključujući kulturne djelatnike, profesionalne umjetnike, lokalne i nacionalne kulturne vlasti, kao i službenike javne uprave, parlamentarne zastupnike, medije, sveučilišne institucije, istraživačke centre za kulturu i javne politike, stručnjake za kulturne politike iz cijele regije i Europske Unije. Profesionalne veze koje su se razvile kroz program i dalje drže na životu sve ciljeve programa diljem Jugoistočne Europe i šire sfere utjecaja u Europskoj Uniji. Sve do danas brojni članovi mreže Policies for Culture nastavili su lobirati i razvijati daljnje aktivnosti u području participativnih javnih politika u Jugoistočnoj Europi.

Izvan Jugoistočne Europe

Iskustvo stečeno kroz djelovanje programa Policies for Culture u Jugoistočnoj Europi od 2004. godine korišteno je kako bi se promoviralo i olakšalo participativno donošenje javnih politika i u zemljama izvan Jugoistočne Europe. Posljednjih je godina Europska kulturna fondacija prenijela projektno znanje stečeno kroz program brojnim projektima za razvoj kapaciteta u Slovačkoj, Kaliningradu (Ruska Federacija), Turskoj i Ukrajini.

Ukoliko želite doznati više o našem pristupu i aktivnostima programa, te ako želite doprinijeti Policies for Culture programu, posjetite naše internet stranice ili kontaktirajte naš tim: www.policiesforculture.org, info@policiesforculture.org.

ECUMEST Association

Ştefania Ferchedău
PO Box 37-219, Bucharest
Romania
www.ecumest.ro

European Cultural Foundation

Philipp Dietachmair
1075 HN Amsterdam
The Netherlands
www.eurocult.org

